

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Sirpa Kinnunen
Annina Reijonen

SUKUPUOLISENSITIIVISYYS VARHAISKASVATUKSESSA

- Varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Opinnäytetyö
Marraskuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
p. (013) 260 6600

Tekijät
Sirpa Kinnunen, Annina Reijonen

Nimeke
Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa
- Varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta
Toimeksiantaja
Liperin kunta, varhaiskasvatus

Tiivistelmä

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Liperin kunta. Työn tarkoituksena oli tuoda esiin kunnassa työskentelevien varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja sen toteutumisesta varhaiskasvatustyössä. Halusimme selvittää kuinka sukupuolisensitiivinen kasvatus ja työote näyttäytyvät päiväkotien ja perhepäivähoidon arjessa, toiminnassa ja esimerkiksi oppimisympäristöjen luomisessa.

Opinnäytetyön toteutimme laadullisen tutkimuksen menetelmällä. Aineistoa keräsimme sähköisen kyselyn avulla syyskuussa 2016. Aineistoa analysoimme teemoittelun avulla etsimällä aineistosta vastauksia tutkimustehtäviin.

Kyselyn vastauksista selvisi, että sukupuolisensitiivinen työote näkyy varhaiskasvatuksessa toiminnan suunnittelussa, lasten valintojen vapaudessa sekä toimintaympäristöjen suunnittelussa ja rakentamisessa. Kuitenkin osa sukupuolisensitiivisyyteen olennaisesti kuuluvista osa-alueista jäivät kasvattajien vastausten ja pohdintojen ulkopuolelle. Kasvatijat tuovatkin vastauksissaan esille tiedon ja koulutuksen merkityksen ja tarpeellisuuden.

Kieli
suomi

Sivuja 52
Liitteet 4
Liitesivumäärä 4

Asiasanat
varhaiskasvatus, tasa-arvo, sukupuolisensitiivisyys, sukupuolineutraalius

THESIS
November 2016
Degree Programme in Social
Services

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
tel. +358 13 260 6600

Authors

Sirpa Kinnunen, Annina Reijonen

Title

Gender sensitivity in early childhood education

- Experiences and Views of Early Childhood Educators on Gender Sensitive Education

Commissioned by

Abstract

This thesis was commissioned by the municipality of Liperi. The purpose of the study was to highlight the experiences and views of early childhood educators working in the municipality on gender sensitive education and its implementation in early childhood education. We wanted to determine how gender sensitive education and approach were realised in the daily life and operations of childcare centres and family day-care as well as, for instance, in the construction of learning environments.

The qualitative research approach was used in the thesis. Data were collected with an electronic questionnaire survey in September 2016. We analysed the data by forming themes, searching for answers to research questions from the data.

The responses to the questionnaire indicated that the gender sensitive approach is apparent in planning the operations of early childhood education, freedom of children's choices as well as the planning and construction of operating environments. Nevertheless, some of the areas essentially inherent to gender sensitivity were left outside of the scope of the educators' responses and considerations. Indeed, the educators highlighted the significance and necessity of information and training in their responses.

Language
Finnish

Pages 52
Appendices 4
Pages of Appendices 4

Keywords

early childhood education, equality, gender sensitivity, gender neutrality

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1	Johdanto	5
2	Käsitteiden määrittelyä.....	6
2.1	Varhaiskasvatus	6
2.2	Tasa-arvo	7
2.3	Moninainen sukupuoli.....	8
2.4	Sukupuolineutraalius	9
2.5	Sukupuolisensitiivisyys	9
3	Sukupuolisensitiivinen arki varhaiskasvatuksessa	10
3.1	Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen määrittelyä	10
3.2	Sukupuolisensitiivinen kasvatus käytännössä.....	13
3.3	Sukupuolisensitiivisyyttä tukeva ympäristö varhaiskasvatuksessa	17
4	Aiemmin tehdyt hankkeet ja opinnäytetyöt.....	20
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävät	22
6	Toteutus.....	23
6.1	Tutkimusasetelma ja työssä käytetyt menetelmät	23
6.2	Kohderyhmä	25
6.3	Aineiston hankinta	25
6.4	Aineiston kuvaus	27
6.5	Aineiston analyysi	28
7	Tulokset	29
7.1	Sukupuolisensitiivinen työote kasvatustyössä.....	29
7.2	Sukupuolisensitiivisyyden huomioiminen oppimisympäristöissä	31
7.3	Kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta	32
7.4	Muut tutkimuksessa esille nousseet asiat	33
7.5	Tulosten yhteenveto	34
8	Pohdinta.....	36
8.1	Johtopäätökset.....	36
8.2	Prosessin sekä menetelmien tarkastelu ja arviointi	38
8.3	Eettisyyden ja luotettavuuden huomioiminen ja tarkastelu	39
8.4	Ammatillinen kasvu ja kehitys prosessin aikana.....	42
8.5	Jatkotutkimus- ja kehittämisideat	44
	Lähteet.....	45

Liitteet

Liite 1	Toimeksiantosopimus
Liite 2	Tutkimuslupa
Liite 3	Kysymysrunko
Liite 4	Analyysipolku

1 Johdanto

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa on hyvin ajankohtainen aihe ja sen huomioon ottaminen varhaiskasvatustyötä tehdessä on merkityksellistä. Idean opinnäytetyön aiheesta saimme Liperin kunnan sivistysjohtaja Sirkka Korhoselta, joka kävi esittelemässä opinnäytetyön aiheita koulumme Oppari-infossa syksyllä 2015. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tuoda esille varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tämän hetkisestä tilasta ja toteutumisesta Liperin kunnan varhaiskasvatustyössä.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössämme käytimme kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Aineistoa keräsimme sähköisen kyselyn avulla. Sähköiseen kyselyyn pyysimme mukaan neljäätoista Liperin kunnan vakituista varhaiskasvattajaa niin päiväkodeista kuin perhepäivähoidostakin. Kyselyyn vastasi kaksitoista kasvattajaa.

Opinnäytetyössämme johdannon jälkeen avaamme aiheelle keskeisiä käsitteitä. Keskeisiksi käsitteiksi työllemme nousivat varhaiskasvatus, tasa-arvo, moninainen sukupuoli, sukupuolineutraalisuus ja sukupuolisensitiivisyys. Toimeksiantajan toiveesta käsittelemme luvussa kolme kasvattajan roolia ja kasvatusympäristöä sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta. Luvussa neljä kerromme aiheeseen liittyvistä, aikaisemmin tehdyistä hankkeista, tutkimuksista ja opinnäytetoista. Käsitteiden ja aikaisemmin tehtyjen tutkimusten avaamisen jälkeen kerromme tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimustehtävästä, tutkimuksen toteuttamisesta sekä siitä saaduista tuloksista. Lopuksi pohdinnassa tarkastelemme tehtyä prosessia toteutuksen, menetelmien, eettisyyden sekä ammatillisen kasvun näkökulmista. Tuomme myös esille ideoita, miten sukupuolisensitiivistä työtettä voisi jatkossa viedä ja kehittää eteenpäin.

2 Käsitteiden määrittelyä

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatuspalvelujen järjestämää alle kouluikäisten lasten hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta. Varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä esimerkiksi avoimessa kerhossa, mikäli se on varhaiskasvatuspalvelujen järjestämää toimintaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä sekä vanhempien vanhemmuutta tarvittaessa. Varhaiskasvatus on siis suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jota toteutetaan lapsen yksilöllisyys, ikätaaso ja tarpeet huomioiden yhteistyössä vanhempien kanssa kuitenkin niin, että lapselle luontainen leikki säilyy toiminnan keskiössä. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksen taustalla olevat arvot perustuvat YK:n Lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen sekä Suomen lainsäädäntöön. Lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen allekirjoittaneet maat ovat sitoutuneet noudattamaan sopimuksen periaatteita. Yksi näistä periaatteista on lapsen ihmisarvo, joka pitää sisällään tasa-arvoisen, syrjimättömän kohtelun, lapsen edun ja hänen mielipiteensä kuulluksi tulemisen sekä lapsen oikeuden täysipainoiseen kehittymiseen. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 12.)

Varhaiskasvatuksen päämääränä on kunnioittaa lapsen yksilöllistä kasvua ja edistää lapsen henkilökohtaista hyvinvointia sekä tukea ja vahvistaa toisia huomioivia käyttäytymistapoja. Henkilökohtaisen hyvinvoinnin tukemisen kautta jokaiselle lapselle annetaan mahdollisuus kehittyä ja toimia omana persoonaan. Toisia huomioivien käyttäytymistapojen ja ajatusmallien kautta lapsi oppii arvostamaan erilaisuutta ja yksilöllisyyttä. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 13–15.) Vuonna 2015 uudistuneessa varhaiskasvatuslaissa lapsen osallisuutta omaan arkeensa korostetaan entisestään. Tämä tarkoittaa lapsen kuulemistä toimintaa suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioidessa. Näin lapsi pääsee vaikuttamaan omaan elämäänsä ja sitä koskeviin asioihin sekä toteuttamaan yksilöllisiä tarpeitaan. Tavoitteena on, että lapsi tulee näh-

dyksi ja arvostetuksi omana itsenään. Varhaiskasvatuslain tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaisen mahdollisuuden varhaiskasvatukseen sukupuolten tasa-arvoa edistäen. Varhaiskasvatuksen yhdenmukaisuuteen ei saa vaikuttaa lapsen sukupuoli, tausta tai etninen alkuperä. (Varhaiskasvatuslaki 2 a. §:n 6. mom. 2015.)

2.2 Tasa-arvo

Ihmisten välinen tasa-arvo säädetään jo Suomen perustuslaissa. Lakiemme tarkoituksena on taata kaikille ihmisille yhtäläiset velvollisuudet, oikeudet ja mahdollisuudet niin yhteiskunnan toimijoina kuin varhaiskasvatuksessa, koulutuksessa ja työelämässäkin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.)

Perustuslakimme mukaan ketään ei saa syrjiä tai kohdella eriarvoisesti sukupuolen, seksuaalisuuden, iän, vammaisuuden, alkuperän, kielen, uskonnon, mielipiteen tai muun henkilökohtaisen syyn perusteella. Perustuslaki myös velvoittaa edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Laki yhdenvertaisuudesta tukee perustuslakimme tasa-arvolakia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.)

Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen varhaiskasvatuksessa määrittynyt monien asiakirjojen pohjalta. Perustuslakimme lisäksi varhaiskasvatuslaki (2 a. §:n 6.mom.) asettaa varhaiskasvatuksen tavoitteeksi sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen. Valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman (2005) tavoitteena on hyvinvoiva lapsi, joka kohdataan yksilöllisesti ja kokee olevansa tasa-arvoinen sukupuolestaan, alkuperästään tai etnisyydestään riippumatta. Sosiaali- ja terveysministeriö linjaa tavoitteeksi Valtioneuvoston selonteossaan (2010) varhaiskasvatuksen sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen ja sukupuolistereotyyppien vähentämisen. Keinoiksi ehdotetaan esimerkiksi sukupuolitietoisesta pedagogiikasta koulutuksen tarjoamista varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville ammattiryhmille. Liperin kunnan varhaiskasvatuksen arvopohjana mainitaan tyttöjen ja poikien kohteleva tasa-arvoisesti, stereotyyppien ja sukupuoleen liittyviä odotuksia välttämällä (Liperin kunta 2013.) Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen jo varhaislapsuudessa lisää paitsi jokaisen henkilö-

kohtaista hyvinvointia, myös vaikuttaa vuosien kuluessa yhteiskunnallisiin asenteisiin. Oppimalla sukupuolten väliseen tasa-arvoon, esimerkiksi yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin oppia ja toimia jo lapsuudessa, on mahdollista edistää tasa-arvon toteutumista myös myöhemmällä iällä esimerkiksi työelämässä. (Ylitapio-Mäntylä 2012g, 9; Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 36.)

2.3 Moninainen sukupuoli

Me ihmiset määrittelemme toisiamme eri kategorioihin kuuluviksi. Myös sukupuoli kuuluu näihin kategorioihin ja perinteisesti sukupuolia on ajateltu olevan kaksi, mies ja nainen. Lapsi alkaa kategorioida ihmisiä eri sukupuoliin kuuluviksi jo 1,5–3 vuoden iässä. Samassa iässä lapsi alkaa myös tuntea itsensä jompaankumpaan sukupuoleen kuuluvaksi yksilöksi. (Teräs 2010, 5.) Aina 1970-luvulle saakka valloilla ollut biologinen jaottelu siis jakaa meidät vartalomme perusteella mieheksi tai naiseksi (Ylitapio-Mäntylä 2012f, 21). Sukupuolta voidaan kuitenkin pyrkiä määrittämään myös muilla tavoin, esimerkiksi sosiaalisesti, kulttuurisesti tai psyykkisesti. Sosiaalinen sukupuoli pitää sisällään lapsen sosiaalistumisen jompaankumpaan sukupuoleen, sen sääntöihin, tehtäviin, rooleihin ja käytökseen ja niiden kautta oman identiteetin rakentumisen. Kulttuurinen sukupuolen määrittely on pitkälti kiinni ajasta ja paikasta, se perustuu mielikuville, ennakkoluuloille ja odotuksille joita eri sukupuoliin liitetään. Lapsi oppii kulttuuriseen sukupuoleen liittyvän käyttäytymismallin, roolin. Psyykkinen sukupuoli tarkoittaa jokaisen ihmisen omaa sisäistä kokemusta omasta sukupuolestaan. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 30–31.)

Sukupuolten jaotteleminen luo helposti erilaisia sukupuoleen liittyviä stereotyyppiä. On olemassa vaatteita, leluja, värejä, toimintoja, rooleja ja jopa työtä, jotka määrittyvät enemmän toiselle sukupuolelle kuuluviksi, feminiineiksi tai maskuliineiksi. (Ylitapio-Mäntylä 2012f, 23.) Kuitenkin on olemassa lapsia, joiden sukupuoli-identiteetti on jotakin muuta kuin biologian perusteella oletetaan. Tällöin lapselle voi muodostua sukupuoliristiriita eli kokemus, ettei oma sukupuoli vastaa biologista sukupuolta. Varhaiskasvatuksessa saatamme tavata myös lapsia, joiden sukupuolta ei pystytä biologisesti määrittelemään. Osa lapsista ilmaisee sukupuolisuuttaan yli sukupuolirajojen jossain vaiheessa kehitystään. Tavalli-

sesti kyse on erilaisten roolien kokeilusta ja sen kautta oman identiteetin rakentamisesta. (Huuska & Karvinen 2012, 35.)

2.4 Sukupuolineutraalius

Helposti voisi ajatella, että sukupuolineutraali kasvatus olisi portti pois sukupuoliin liittyvistä stereotypioista. Stereotyyppinen ajattelu luo mielikuvia ja odotuksia tytöille ja pojille tyypillisistä ominaisuuksista, käyttäytymisen muodoista, oppimisen taidoista, tunteiden käsittelemisestä sekä mielenkiinnonkohteista. Sukupuolistereotypiat voivat toisaalta ylläpitää ja lisätä sukupuolten välistä eriarvoisuutta, mutta toisaalta mahdollistaa oman sukupuolisen identiteetin rakentumisen. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 35–36.)

Sukupuolineutraalius tarkoittaa puhetta tai käyttäytymistä, jossa toisen henkilön sukupuolta ei huomioida, tunnisteta tai tunnusteta lainkaan. Neutraalissa ajattelussa ei nähdä tyttöjä eikä poikia, vain lapsia. Voidaan ajatella kyseessä olevan jonkinlainen sukupuolisokeus. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 32.) Sukupuolineutraali kasvatus näkyy samankaltaisena toimintana kaikkien lasten kanssa, kasvattaja ei siis huomioi suunnittelussaan ja toiminnassaan lasten yksilöllisiä eroja neutraalin ajattelunsa vuoksi. Näin ollen sukupuolineutraali toiminta ei välttämättä tuota tasa-arvoista kasvatusta, vaan voi estää kasvattajaa näkemästä lasten erilaisuutta ja kasvatuksen sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2012f, 25.)

2.5 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa toimia ja käyttäytymistä, jossa jokaisen yksilön sukupuoli tunnistetaan, otetaan huomioon ja hyväksytään. Se on myös taitoa tarkastella sukupuolta biologisen määritelmän ulkopuolelta, esimerkiksi sosiaalisen tai kulttuurisen määritelmän kautta. (Ylitapio-Mäntylä 2012f, 26.) Sukupuolisensitiivisyys on myös taitoa tunnistaa oma suhtautumisensa eri sukupuoliin ja suhtautumistavan mahdolliset vaikutukset omaan toimintaan. Tämä tarkoittaa myös omien sukupuolistereotyyppien tunnistamista ja niiden välttämistä. (Syrjä-

läinen & Kujala 2010, 31.) Sukupuolisensitiivisesti toimiva kasvattaja huomioi lasten erilaisuuden. Erilaisuuden hyväksyminen ja tiedostaminen mahdollistaa samanarvoisuuden kasvatuksessa. Kasvattaja ei esimerkiksi oletakaan kaikkien tyttöjen olevan samanlaisia, vaan tiedostaa, ettei ole yhtä ainoaa oikeaa tapaa toteuttaa ja edustaa sukupuolta. (Ylitapio-Mäntylä 2012f, 26.)

Sukupuolisensitiivisyyden tavoitteena on nähdä ihminen tasa-arvoisena yksilönä, jonka ajatteluun ja toimintaan eivät sukupuoleen kohdistuvat odotukset vaikuttaisi. Ihmisellä on sukupuolestaan huolimatta mahdollisuus tehdä omaa kiinnostustaan vastaavia valintoja. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 32.) Sukupuolisensitiivisessä pohdinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolten välistä tasa-arvoa estäviin ajattelutapoihin, puheeseen, sääntöihin, normeihin ja käytäntöihin arjessa. Pohdinnan seurauksena tiedostettuja käytäntöjä yms. voidaan muuttaa niin, että jokaisella yksilöllä on yhtäläiset mahdollisuudet, velvollisuudet ja oikeudet sukupuolesta riippumatta. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 65; Naisasialiitto Unioni ry 2013m.)

3 Sukupuolisensitiivinen arki varhaiskasvatuksessa

3.1 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen määrittelyä

Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta käytetään myös termejä tasa-arvokasvatus ja sukupuolitietoinen kasvatus (Naisasialiitto Unioni ry 2013g). Yhteiskunta ja ympäröivä maailma tuottavat sukupuolittuneita asenteita. Tyttöjen vaatteet ovat hempeitä ja poikien vaatteissa värivalinnat ovat hyvin kapeita. Sukupuolittumattomien vaatteiden, lelujen, ohjelmien ja ympäristöjen löytäminen on vaikeaa. Lapset imevät ympäröivän maailman, vanhempiensa ja kasvatustajien, sekä toisten lasten asenteita, käsityksiä, oletuksia, odotuksia sukupuolirooleista herkillä korvalla itseensä. Varhaiskasvatuksessa sukupuoli on jatkuvasti läsnä. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen paikkana varhaiskasvatus on siis aitiopaikalla. Varhaiskasvatus on paitsi lasten keskinäistä, myös sukupolvien välistä sosiaalista kanssakäymistä, jossa lapset voivat aktiivisesti rakentaa omaa identiteettiään. (Korhonen 2014, 21–23; Ylitapio-Mäntylä 2012a, 57.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteena on laajentaa lapsen toimijuutta turvaamalla hänelle mahdollisuus valita ja toimia monenlaisissa rooleissa ja tehtävissä sukupuolen rajoittamatta. (Alasaari 2013, 17.) Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteena on purkaa ja kyseenalaistaa olemassa olevia myyttejä ja stereotypioita sekä tehdä näkyväksi arjen sukupuolittuneita käytäntöjä. Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella paitsi edistetään sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista, myös ennaltaehkäistään kiusaamista sukupuolen moninaisuuden arkipäiväistämisen kautta. (Huuska & Karvinen 2012, 48.)

Sukupuolisensitiivinen kasvatus on kasvattajien kykyä kohdata lapsi omana ainutlaatuisena itsenään, antamatta sukupuolen määrittää tai rajoittaa lapsen mahdollisuuksia. Se on kasvattajien herkkyyttä huomata lapsen yksilölliset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet sekä kykyä tukea ja kannustaa lasta toimimaan niiden mukaan. (Kurunsaari 2014, 10.) Sukupuolisensitiivinen kasvatus on siis myös erilaisuuden hyväksymistä ja jopa sen kannustamista. Erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen sekä toisten ihmisten arvostaminen yleensä ovat lapsen fyysisen, sosiaalisen, emotionaalisen ja tiedollisen kasvun kannalta tärkeitä. Sukupuolisensitiivinen kasvatus on osa eettistä kasvatusta. Sukupuolittomaisen kasvatuksen avulla voidaan lisätä kaikkien lasten joukkoon kuulumisen tunnetta sekä mahdollistaa erilaisuuden hyväksyminen niin itsessä kuin toisissakin. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 57; Huuska & Karvinen 2012, 43.)

Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa sukupuolia ei arvoteta ja kaikenlaista sukupuoleen liittyvää itseilmaisua arvostetaan tasavertaisesti (Huuska & Karvinen 2012, 46). Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitys terveydellisestä näkökulmasta on suuri. Se edistää lapsen kasvua ja kehitystä esimerkiksi vähentämällä alttiutta mielenterveydellisiin ongelmiin, joita ahtaisiin sukupuolirooleihin kasvattaminen, ympäristön negatiiviset eriarvoistavat asenteet sekä täysin sukupuolineutraali kasvuympäristö voivat luoda. Ahdasmielinen ja erilaisuutta hyväksymätön kasvuympäristö voivat saada lapsen piilottelemaan kiinnostuksen kohteitaan ja toiveitaan sekä persoonansa eri puolia. (Huuska & Karvinen 2012, 36, 47; Vilkkä 2012, 15.) Sukupuolisensitiivisyys on kykyä huomata, kuinka sukupuoli ja sukupuolistereotypiat vaikuttavat lasten ja kasvattajien toimintaan sekä ympäristöön, ja kuinka niitä tulisi muuttaa kaikille tasa-arvoisen kas-

vatuksen, toiminnan ja ympäristön takaamiseksi. Sukupuolisensitiivinen kasvat-
tus on ennen kaikkea kasvattajan omaa tietoisuutta hänen omista asenteistaan
ja käsityksistään sukupuolesta, sen rooleista ja tasa-arvosta. (Korhonen 2014,
23; Kurunsaari 2014, 16.)

Sukupuoli on monivivahteinen kokonaisuus, jonka ilmenemiseen vaikuttavat
myös aika, paikka ja kulttuuri (Naisasialiitto Unioni ry 2013d). On ymmärrettävä
että ympäröivä yhteiskunta tuottaa sukupuolittuneita asenteita ja että jokaisella
kasvattajalla on siten oma henkilökohtainen historiansa. Oma kasvuhistoria on
saattanut luoda kasvattajalle sukupuolta tai sen ilmaisemista rajoittavia normeja
tai stereotypioita. Siksi sukupuolisensitiivinen kasvat-
tus edellyttääkin kasvattajal-
ta uudistumisen halua, omaa reflektointia ja sen kautta tietoisuutta siitä, mikä on
kasvattajan suhtautuminen omaan ja vastakkaiseen sukupuoleen. (Naisasialiitto
Unioni ry 2013d.)

Sukupuolittuneiden käytäntöjen tiedostaminen on myös koko varhaiskasvatuk-
sen kehittämistä (Ylitapio-Mäntylä 2012d, 186). Kasvattajien olisikin hyvä yh-
dessä tiiminä ja työyhteisönä kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, millaisia
sukupuolittuneita tapoja, puhetta ja toimintoja varhaiskasvatuksen arjesta löy-
tyy. Käytännöt voivat olla niin hienovaraisia ja osa päivittäisen toiminnan raken-
netta, että niiden tiedostaminen ilman kunnollista pysähtymistä asian äärelle on
vaikeaa. Reflektoimattomina ja tiedostamattomina nämä käytännöt voivat johtaa
epätasa-arvoiseen kohteluun ja sukupuolistereotyypioiden siirtymiseen seuraa-
valle sukupolvelle. (Paumo 2012, 155.) Tasa-arvoiseen kasvatukseen pyrkivät
kasvattajat voivat käyttää pohdintojensa tukena Tasa-arvoisen Kasvattajan
Muistilistaa, jonka Naisasialiitto Unioni (2013c) on laatinut Tasa-arvoinen koh-
taaminen päiväkodissa - hankkeen puitteissa (Naisasialiitto Unioni ry 2013c).

Ylitapio-Mäntylä toteaa, että varhaiskasvatukseen tulisi tehdä konkreettinen ja
käytäntöön vahvasti sitoutuva tasa-arvosuunnitelma. Hänen mukaansa varhais-
kasvatuksen tasa-arvoisuuden toteutumista ei pelasta miesten määrällisesti
suurempi palkkaaminen alalle, vaan työntekijät, jotka sukupuoleen katsomatta
toimivat tasavertaisesti tiedostaen ja murtaen sukupuolittuneita käytäntöjä (Yli-
tapio-Mäntylä 2012b, 97; Ylitapio-Mäntylä 2012e, 193.) Kasvatusyhteisössä

käytävässä keskustelussa voidaan yhdessä pohtia tasa-arvon tuottamia hyötyjä yksilölle sekä sitä, kuinka varhaiskasvatuksessa voidaan edistää tasa-arvon toteutumista. Parhaimmillaan sukupuolisensitiivinen kasvattaja ja kasvuympäristö välittävät lapselle herkkyyttä tunnistaa tasa-arvoon liittyviä epäkohtia ja kykyä toimia niitä vähentävästi. (Naisasialiitto Unioni ry 2013d.)

Sukupuolisensitiivisen kasvatusasenteen tulisi näkyä myös yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Vanhemmille on tärkeää tietää miksi varhaiskasvatuksessa puhutaan tasa-arvosta. (Forsblom-Sinisalo 2012, 138.) Varhaiskasvatuksen henkilökunnan on kohdeltava myös vanhempia tasa-arvoisesti, keskusteltava samoista asioista, ottaa tasavertaisesti kontaktia molempiin vanhempiin sekä kannustaa molempia vanhempia osallistumaan lapsen vasu-keskusteluihin. Monesti vasu keskustelussa istuu äiti, harvemmin isä yksin. Yhteydenottaminen lapsen äitiin, joka usein mielletään päävastuulliseksi lapsen kasvatuksesta, koetaan joskus helpommaksi kuin yhteydenotto isään. (Rossi-Salow 2012, 161–163.)

3.2 Sukupuolisensitiivinen kasvatusta käytännössä

Kun sukupuolisensitiivinen kasvatusta viedään käytännön tasolle, on se kasvattajan taitoa kiinnittää sukupuolinäkökulmaan huomiota jokaisessa arjen tilanteessa. Sukupuolisensitiivisyys voi näkyä vaikkapa kasvattajan tavassa ohjata lapsen leikkiä tai lapsia leikkeihin. Lapsen tuodessa esille sukupuolinormeja rikkoavaa puhetta tai toimintaa leikeissään, voi kasvattaja tietoisesti reagoida siihen sukupuolen moninaisuuden hyväksyvästi ja kunnioittaen. (Huuska & Karvinen 2012, 50.) Joskus kasvattajan eleet, ilmeet ja muu sanaton viestintä voivat kertoa lapselle enemmän kuin varsinaiset sanat. Lapset tulkitsevat helposti, mikä leikki on aikuisen mielestä tytölle tai pojalle sopiva. Myös tämän vuoksi kasvattajan toiminnan tulisi olla tietoista. (Alasaari 2013, 50–51; Ylitapio-Mäntylä 2012b, 91.)

Sukupuolisensitiivisyyteen pyrkivän kasvattajan tulisi tiedostaa omat sukupuoleen liittyvät odotuksensa ja ennakkoluulonsa sekä se, kuinka nämä näkyvät kasvattajan omassa toiminnassa. Oma toimintaa varhaiskasvatuksen arjessa

reflektoidessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, vaikuttaako sukupuoli lapsen kohtaamiseen. Joskus kasvattaja voi tiedostamattaan ottaa kontaktia, puhua tunteista tai antaa huomiota ja fyysistä läheisyyttä toiselle sukupuolelle helpommin ja enemmän kuin toiselle. Sukupuolittuneita ajatuksia ja toimintoja ei voi muuttaa, jollei ensin tiedosta niitä. (Ylitapio-Mäntylä 2012e, 195; Hagman 2015, 13; Forsblom-Sinisalo 2012, 135; Naisasialiitto Unioni ry 2013c; Naisasialiitto Unioni ry 2013d.)

Kasvattajien on hyvä pohtia omaa asemaansa malleina lapsille. Arkea tarkastellessa on tärkeää huomioida, tuottaako kasvattajan sukupuoli eriytyneitä työtehtäviä eli onko myös aikuisten arki varhaiskasvatuksessa tasa-arvoista. Onko vaippojen vaihtaminen ja hoivaaminen yhtäläillä miehille kuin naisillekin kuuluvaa työtä? Entä onko miehen ohjaama toiminta enemmän pojille kohdentuvaa? Onko liikunnan ohjaaminen enemmän miestyöntekijän vastuulla ja leipominen aina naisten? Onko varhaiskasvatuksen arjessa oletus, että kaikki pojat haluavat automaattisesti osallistua miestyöntekijän ohjaamaan toimintaan ja tytöt naistryöntekijän ohjaamaan? Yhdessä voidaan myös pohtia, kuinka näitä tapoja ja toimintoja voidaan purkaa niin, että tasa-arvoinen varhaiskasvatus toteutuisi entistä paremmin. Kasvattajien tulisi tiedostaa, ettei toiminnoilla ole sukupuolta, vaan kaikilla tulisi olla mahdollisuus valita toiminta oman mielenkiintonsa mukaan, myös toiminnan ohjaamisen ollessa kyseessä. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 91–97.)

Varhaiskasvatuksessa voimme kohdata pojan, joka pitää prinsessoista ja tanssimisesta tai tytön, jolle dinosaurukset ovat maailman mielenkiintoisin juttu. Olisi hyödyllistä pohtia, kuinka aikuiset reagoivat lapseen joka ilmaisee sukupuoltaan epätyypillisesti. On todettu, että sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevan lapsen kehityksessä kasvattajalla on keskeinen rooli. Hyväksyvä ja lapsen yksilöllistä kasvua ja ainutlaatuisuutta tukeva lähiverkosto suojaa lapsen tasapainoista kasvua omaksi itsekseen. (Karvinen 2010, 114.) Jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus ilmaista omaa sukupuoltaan itse kokemallaan tavalla, ilman että kasvattajat tai muu kasvuympäristö pitävät ilmaisua luonnottomana tai epänormaalina. (Huuska & Karvinen 2012, 36–37.) Aikuisen hyväksynnällä ja siinä käytetyllä ilmaisulla on merkitystä. Kasvattaja voi väärällä sanavalinnalla viestiä

muuta kuin tarkoitti. Esimerkiksi keskustellessaan tytön autopaidasta muiden lasten kanssa sanavalinta ”kyllä tytötkin voivat pitää autoista” kuulostaa hyvältä, mutta viestii todellisuudessa, että autot ovat poikien juttu, mutta ne sallitaan poikkeustapauksissa tytöillekin. (Naisasialiitto Unioni ry 2013b.)

Sukupuoleen liittyvistä teemoista on hyvä keskustella lasten kanssa varhaiskasvatuksen arjessa. Keskustelussa lapset voivat itse kertoa omia käsityksiään sukupuolesta. Avoimella ja suoralla puheella osana tavallista elämää voidaan hälventää ennakkoluuloja ja avartaa lapsen ajatusmaailmaa. Puhuminen sukupuolen moninaisuudesta edistää erilaisuuden hyväksymistä ja antaa asiallista tietoa lapselle. Yhdessä pohtimalla ja ihmettelemällä voidaan tutkia, mitä kaikkea sukupuoleen oikein liittyykään, murtaa jo syntyneitä stereotypioita ja estää kiusaamista. Sukupuolesta keskusteleminen edellyttää kasvattajalta avoimuutta, tietoa sekä kykyä hyväksyä lasten käsitykset teilaamatta niitä vääriksi. (Huuska & Karvinen 2012, 48–49.) Kasvattajan tulee tukea lasta hänen pohtimissaan sukupuoleen liittyviä kysymyksiä ja hyväksyä myös kyseenalaistaminen osana lapsen oikeuksia (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 80). Varhaiskasvatukseen kuuluvat olennaisesti sadut, tarinat ja laulut, joita olisi myös hyvä pohtia sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta (Ylitapio-Mäntylä 2012e, 100).

Sukupuolisensitiivinen kasvatus on myös lasten tunteiden kohtaamista tasa-arvoisesti, sukupuolesta riippumatta. Lapset saavat ilmaista tunteitaan ja ne hyväksytään ja niitä kunnioitetaan. Sama oikeus kuuluu kaikille lapsille ja koskee kaikkia tunteita. Pojat saavat itkeä ja tytöt saavat suuttua, kaikkien tunteet saavat näkyä ja ne hyväksytään sellaisenaan. Tunteiden ilmaisua voi opettaa tunteita sanoittamalla, mikäli se tuntuu vaikealta. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 85–88.)

Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa kiinnitetään huomiota siihen, näkykö toiminnassa perinteisiä oletuksia sukupuolten roolijaoista. Tällaisia odotuksia ovat esimerkiksi ”tytöt siivoavat enemmän ja mieluummin kuin pojat” tai ”poikia kiinnostaa tekniikka enemmän kuin tyttöjä”. Myös leikkiajan tulisi jakautua tasa-arvoisesti. Kaikkia lapsia tulisi kohdella samoin kaikissa tilanteissa eikä kasvattajan reagoinnin tulisi muuttua lapsen sukupuolen mukaan. Tasa-arvoinen kas-

vatus tarkoittaa myös tasa-arvoisia sääntöjä, samat säännöt koskevat kaikkia. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 85–88; Naisasialiitto Unioni ry 2013e; Naisasialiitto Unioni ry 2013h; Naisasialiitto Unioni ry 2013i.) Kasvattajan on hyvä tiedostaa oma suhtautumisensa lapsiin ja pohtia salliiko hän kaikki leikit ja toiminnot kaikille, esimerkiksi pojille hoivaleikin tai tytöille autoleikin. Tai suhtautuuko hän samoin tyttöjen vauhdikkaaseen leikkiin kuin poikien. Päivästä toiseen kuruja askarteleva poika voi herättää kasvattajassa ristiriitaisia ajatuksia. Lapsen valinnan mahdollisuuksien laajentamisen ja sukupuolittuneitten käsitysten seuraavalle sukupolvelle siirtymisen estämiseksi tulisi lapsille ehdottaa laajasti erilaisia leikkejä sen sijaan, että ohjaisi poikia automaattisesti autoleikkeihin tai tyttöjä kotileikkiin. (Teräs 2012, 118.)

Sukupuolista häirintää ei varhaiskasvatuksessakaan tule sallia. Sukupuoliseksi häirinnäksi voidaan laskea vaikkapa tyttöjen joka keväinen pusujuoksu poikien perässä. Tällaisen toiminnan hyväksyminen antaa lapselle luvan toimia samoin myös jatkossa. Kasvattajien on hyvä yhdessä pohtia, kuinka lapset ilmaisevat esimerkiksi ihastumisen tunteita ja millaiset ilmaisut ovat hyväksytyjä. Kasvattajan eteen voi tulla myös tilanteita joissa lapsi osoittaa ihastusta samaa sukupuolta edustavaa lasta kohtaan. Tällaisissa tilanteissa kasvattaja ei voi olettaa lasten käyttäytyvän heteronormatiivisesti, vaan hänen tulee hyväksyä myös toisenlaiset ihastuksen ilmaisut. Sukupuolisesta häirinnästä ja sallituista tykkäämisen ilmaisuista olisi hyvä keskustella myös lasten kanssa. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 85–88.)

Suurin sukupuolittunut käytäntö löytynee kasvattajien puheen sisällöstä ja määrästä sekä siitä, kuka huomioidaan varhaiskasvatuksen arjessa. Tasa-arvoisuus ja sukupuolisisensitiivisyys eivät toteudu, mikäli arjessa käytettyihin ilmaisiin, vuorovaikutuksen määrään, kohdistumiseen ja laatuun, sekä puheen yleiseen sisältöön ei kiinnitetä huomiota. On aiheellista kiinnittää huomiota omassa arjessaan siihen, saavatko kaikki lapset kehuja ja kasvattajan positiivista huomiota tasa-arvoisesti. Kehujen voidaan ajatella välittävän kasvattajan arvostusta ja hyväksyntää lapselle siksi kasvattajan on kiinnitettävä huomiota siihen, vahvistavatko annetut kehut ja niiden sanamuodot stereotypioita. Esimerkiksi ahkeisuus, fiksuus, rohkeus, tarkkuus, siisteys, voimakkuus ja empaattisuus voivat

aina liittyä vain toiselle sukupuolelle annettuihin kehuihin. (Teräs 2012, 103, 110–111.)

Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan suurin osa lasten saamasta huomiosta on negatiivissävytteistä (Naisasialiitto Unioni ry 2010d). Puheen sisällön, määrän, kohdentumisen ja yleisesti lapsen saaman huomion on huomattu toteutuvan eri tilanteissa eri tavalla. Pukemis- ja riisumistilanteissa pojat tuntuvat saavan apua helpommin, jopa sitä pyytämättä. (Teräs 2012, 107.) Tyttöjen odotetaan pärjäävän itsenäisemmin ja jopa auttavan toisia (Naisasialiitto Unioni ry 2013d). Tytöille ja pojille suunnatut kehut ovat erilaisia. Esimerkiksi ruokailutilanteissa poikia kehutaan syömisestä yleensä ja tyttöjä ruokatapojen noudattamisesta. Tytöt puolestaan valitaan helpommin spontaanisti aikuisen avustajaksi kuin pojat ja he saivat siitä enemmän kehuja kuin pojat. Pojat puolestaan saivat enemmän kehuja motorisista suoristuksista ja sääntöjen noudattamisesta. Kasvattajien puheessa voi olla sukupuolittuneita ilmaisuja, jota hän ei itse edes tiedosta. Tyttöjä esimerkiksi voidaan puhutella lapsekkaasti ja lempeästi kutsuen prinsessaksi tai kaunokaiseksi, kun taas poikien roolia vahvoina, rohkeina ja sankareina vahvistetaan myös puheen tasolla. (Teräs 2012, 108–118.) Se, minkä perinteisesti ajatellaan olevan ominaista tietylle sukupuolelle, voi vaikuttaa lapsen saamaan kannustuksen ja huomion määrään (Paumo 2012, 152). Poikien on todettu kuulevan nimensä useammin, mutta heitä puhutellaan lyhemmin kuin tyttöjä. Tyttöjen kanssa käydyt juttutuokiot ovat pidempiä ja henkilökohtaisempia kuin poikien kanssa käydyt keskustelut. (Naisasialiitto Unioni ry 2013d.)

3.3 Sukupuolisensitiivisyyttä tukeva ympäristö varhaiskasvatuksessa

Useat lapset viettävät suurimman osan päivästään varhaiskasvatuksessa, siksi varhaiskasvatuksen ympäristöihin on hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Muokkaamalla ympäristöä voidaan tukea kasvattajien sukupuolisensitiivistä työtettä. Ympäristön katselemisen sukupuolisensitiivisin lasein voi aloittaa vaikkapa tarkkailemalla värimaailmaa ja leluja. Leluvalikoiman ja ympäristön värien ei tulisi rajoittua tyypillisiin tyttöjen ja poikien väreihin. Ympäristön värien käytöllä voi olla vaikutusta lapsen valintoihin. Mikäli kotileikkihuone on sisustettu pitsiseksi ja vaaleanpunaiseksi, voivat pojat mieltää sen enemmän tytöille kuuluvaksi alu-

eeksi. (Huuska & Karvinen 2012, 46; Ylitapio-Mäntylä 2012c, 72.) On myös hyvä pohtia, kuka päättää varhaiskasvatukseen hankittavien tarvikkeiden ja lelujen väreistä.

Lelujen sijoitteluun ja tilojen käyttöön kannattaa kiinnittää huomiota. Jommallekummalle sukupuolelle tyypillisten lelujen sijoittaminen tietylle alueelle voi estää lasta valitsemasta leikkejään vapaasti. Kun leikkivälineet ovat sijoiteltu ”sekaisin”, voi se mahdollistaa uudenlaisia leikkikokeiluja ja sen myötä myös tietoisempia valintoja. Kasvattajien olisi hyvä päästä ”tyttöjen ja poikien” ajattelusta pois ja pyrkiä ajattelemaan ”kaikkien”. Perinteisten tyttöjen ja poikien lelujen ei tarvitse olla erillään toisistaan, ne voivat olla sulassa sovussa rinnakkain. Leikkien jaottelu perinteisesti voi johtaa siihen, että alueella leikkivät aina samat lapset. Ympäristöjen uudelleen järjestelyllä voidaan vaikuttaa myös leikkien sisältöön sekä leikkiryhmien muodostumiseen. (Naisasialiitto Unioni ry 2013f.) On myös hyvä kiinnittää huomiota siihen, että kaikki lapset tietävät, millaisia leikin ja oppimisen mahdollisuuksia on tarjolla. Esimerkiksi esittelemällä jokaiselle lapselle kaikki mahdollisuudet aina legoista ja autoista kotileikkiin ja vauvahoi-toon voidaan laajentaa lapsen valinnan mahdollisuuksia. Ei voi rakennella legoilla, jos ei tiedä, missä ne ovat tai kuinka niillä voi rakennella. Tarvitaan siis aikuisen ohjaamista. (Sundell 2012, 131.) Myös roolivaatteiden sijoittelulla voi olla merkitystä (Naisasialiitto Unioni ry 2013k). Tytöille suunnattujen roolivaatteiden sijoittaminen erikseen pojille suunnatuista voi estää lasta kokeilemasta oman sukupuoliroolin ylittäviä asusteita. Näin ollen lapsi estyy toimimasta toisin, ottamasta omalle sukupuolelleen vierasta roolia tai tehtävää. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 72.) Sukupuolistereotypioita korostavat leikkimateriaalit ja sukupuolia erottelevat arjen käytännöt rajoittavat lasten luovuutta (Paumo 2012, 154).

Tilojen käyttöä tarkasteltaessa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, kuinka lapsia ohjataan eri tiloihin leikkimään. Usein poikien äänekkäät ja vauhdikkaat leikit sijoitetaan sellaisen toiminnan mahdollistavaan tilaan ja näin tämän tilan käyttö voi tytöiltä jäädä vähäiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pojilla on enemmän tilaa liikkua, vaikka yhtäläillä tyttöjen leikki voisi olla tilaa vaativaa, fyysistä pomppimista, äänekästä ja vauhdikasta, jos siihen annettaisiin mahdollisuus ja se sallittaisiin yhtä helposti kuin pojille. On väärin olettaa, että askartelu

ja muu rauhallinen puuhastelu olisi enemmän tyttöjen toimintaa ja siten ohjata tyttöjä siihen enemmän kuin poikia. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 77–78.) Arjessa voi huomioida leikkitilan fyysistä jakautumista niin, että kaikilla olisi tilaa tasa-arvoisesti eikä sukupuolen leikki valloittaisi suurempaa tilaa kuin toisen. (Naisasialiitto Unioni ry 2013k.) Tilan käyttöön liittyy muitakin ominaisuuksia kuin fyysinen tila. Tila voi olla myös äänitilaa. On hyvä pohtia, kuka saa äänitilaa, onko sekä tytöillä että pojilla esimerkiksi yhtäläinen mahdollisuus saada puheenvuoroja vai suositaanko jompaakumpaa sukupuolta huomaamatta. New Republic-lehdessä julkaistussa artikkelissa todetaan, että naiset joutuvat miehiä useammin keskeytetyiksi puhuessaan. Toivottavasti tämä ei näy jo varhaiskasvatuksessa. Äänitilan hallitseminen on vallankäyttöä ja voi viestiä aikuisen hyväksynnästä. Äänitilan tasa-arvoisuuden tulisi olla pedagoginen linjaus ja sen tulisi näkyä myös varhaiskasvatussuunnitelmassa. (Robb 2014; Sundell 2012, 129–130; Paumo 2012, 150.)

Tilojen ja niiden käytön lisäksi on merkityksellistä huomioida, millaisia sukupuoliroolien malleja välitämme lapsille lähes tiedostamatta. Sadut, tarinat ja laulut ovat merkittävä osa varhaiskasvatuksen arkea. On hyvä miettiä antavatko valitut kirjat tai laulut lapsille mahdollisuuden pohtia erilaisia roolijakoja ja sukupuolirooleja. Kasvattajien tulisi kiinnittää huomiota myös siihen, mitä kirjojen kuvat viestittävät lapsille. Joskus aikuiset tai toiset lapset voivat asenteillaan estää sukupuolirooleja ylittävää toimintaa esimerkiksi niin, ettei poika uskalla lauluesityksessä edes toivoa keijun roolia itselleen. Sukupuolirooleihin liittyvien asenteiden tiedostaminen on tärkeää. Monissa tarinoissa ja lauluissa sukupuolijaottelu on hyvin perinteinen, eikä tästä valtavirrasta poikkeavia tarinoita tai lauluja ole välttämättä helppo löytää. Sukupuolisensitiivisyyden varjolla kaikkia jo hankittuja kirjoja ja käytettyjä lauluja ei tarvitse kuitenkaan heittää romukoppaan. Tuttujen tarinoiden ja laulujen roolijakoa voi muuttaa päinvastaiseksi ja kiinnittää huomiota siihen, kuinka lapset suhtautuvat. Roolien päinvastaiseksi kääntäminen voi herättää keskustelua lapsiryhmässä ja näin edistää erilaisuuden hyväksymistä. (Paumo 2012, 154–155; Ylitapio-Mäntylä, 2012c, 82–83.) Uusia hankintoja tehdessä sekä kirjastosta materiaalia etsiessä sukupuolisensitiiviseen näkökulmaan voi kuitenkin kiinnittää huomiota. Apuna tähän voi käyttää esimerkiksi Naisasialiitto Unionin ja Opetus- ja kulttuuriministeriön luomilta Tasa-

arvoinen varhaiskasvatus -sivustoilta, jonne on Tarinoita lapsille -osioon liitetty lista kirjoista, joissa asioita käsitellään valtavirrasta poikkeavalla tavalla. (Naisasialiitto Unioni ry 2013l.)

4 Aiemmin tehdyt hankkeet ja opinnäytetyöt

Tasa-arvosta ja sukupuolisensitiivisyydestä varhaiskasvatuksessa on tehty useita tutkimuksia ja opinnäytetöitä sekä myös useamman vuoden kestänyt hanke. Suuri osa töistä on toteutettu tällä vuosikymmenellä, mikä mielestämme viestii aiheen ajankohtaisuudesta, heränneestä mielenkiinnosta ja myös mahdollisesti kehittämistarpeesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti ja Naisasialiitto Unioni ry hallinnoi vuosina 2012–2014 hanketta Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa koulutussivusto varhaiskasvatustyötä tekevien käyttöön ja lisätä tietoutta sukupuolisensitiivisyydestä. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa hankkeen myötä syntynyt koulutussivusto on kattava kokonaisuus. Sivustolla käsitellään laajasti tasa-arvo teemaa kulttuurin, kielen, vuorovaikutuksen, toiminnan ja arjen sekä tilojen ja välineiden näkökulmasta. Hankkeen aikana varhaiskasvatuksen kentällä on pyritty parantamaan sukupuolisensitiivisyyttä myös tutkimustiedon hyödyntämisellä, täydennyskoulutuksilla ja kasvatuspoliittisilla lausunnoilla. (Naisasialiitto Unioni ry 2016a.) Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke on saanut jatkoa vielä vuosina 2014–2016. Tänä aikana on jatkettu ympäri Suomen toteutettavaa koulutustoimintaa. Koulutuksen tavoitteena on ollut antaa osallistujilleen perustietoa sukupuolesta ja sen moninaisuudesta lapsilla sekä jakaa kasvattajille omaan työhön siirrettäviä ideoita ja työkaluja. Vuonna 2015 on myös julkaistu koulutuksissa jaettava Koulutajan opas. (Naisunioni 2016.) Hankkeita edelsi vuosina 2010–2011 pilottihanke Tasa-arvokasvatuksen kehittäminen päiväkodissa. Pilotoinnin tavoitteena oli saada tietoa ja kokemuksia lasten tasa-arvoisen kohtaamisen toteutumisesta päiväkodeissa. (Naisasialiitto Unioni ry 2016a.)

Henni Pöyry on tehnyt kasvatustieteiden opintoihinsa liittyen Pro gradu -tutkielman nimeltä Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuolen määritelmät. Työn tarkoituksena on ollut selvittää kasvattajien näkemyksiä koskien tasa-arvoista varhaiskasvatusta ja sen toteutumista. Lisäksi tutkielmassa on tarkasteltu päiväkodin arjessa sukupuolelle annettavia määritelmiä ja sitä, miten ne näyttäytyvät esimerkiksi siinä mitä lapselta odotetaan. Pöyryn tekemä tutkielma toteutettiin laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti. Aineistoa kerättiin teemahaastattelujen avulla ja haastatteluihin osallistui kolme kasvattajayhteisöä. Keskeiseen rooliin tutkielman tuloksissa nousivat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen monet, erilaiset tulkinnat. Kasvattajatiimit määrittivät tasa-arvoisen kasvatuksen monin eri tavoin. Kuitenkin tuloksissa nousi esiin se, että kasvattajat kokivat tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen toteutuvan päiväkodin arjessa. Esteiksi toteutumiselle koettiin esimerkiksi lapsiryhmän suuri koko, kiire ja henkilökunnan sitoutumattomuus. Haastattelujen myötä tuli esille, että päiväkodin arjessa sukupuoliin kohdistuu erilaisia olettamuksia ja odotuksia. Kasvattajien olettamukset ja odotukset liittyivät esimerkiksi tyttöjen ja poikien käytökseen. (Pöyry 2014, 7, 29–30, 37, 61–66.)

Nea Alasaari on tehnyt vuonna 2013 Pro gradu -tutkielman Lasten leikkiä - sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen. Tutkielman tarkoituksena oli tutkia päiväkodin arjen sukupuolittuneisuutta, sitä miten päiväkodin kasvattajat vaikuttivat arkeen tilajärjestelyjen ja leikin ohjaamisen kautta. Nea Alasaari kuvasi kahden päiväkotiryhmän arkea 12 päivän ajan. Saamastaan materiaalista hän kokosi ja analysoi tilanteita, joissa lapsia kohdeltiin eri tavoin sukupuolesta johtuen. Tutkimuksen myötä selvisi, että arki päiväkodissa on sukupuolittunutta. Päiväkodin kasvattajat kannustavat ja ohjaavat lapsia yleistäviin rooleihin leikeissä ja arjen puuhissa. (Alasaari 2013, 2, 76.)

Sosionomi opiskelija Johanna Korhonen teki vuonna 2014 toiminnallisen opinäytetyönsä aiheesta Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa. Työn tavoitteena oli selvittää draaman käytön mahdollisuuksia ja haasteita sukupuolisensitiivisen kasvatuksen menetelmänä. Korhonen toteutti kymmenen kerran Taikalaaatikko -draamaprosessin helsinkiläisessä päiväkodissa. Prosesin kulkua ja toimintaa lasten kanssa seurasi kaksi lastentarhanopettajaa. Ref-

lektoinnin ja havainnoinnin kautta arvioitiin kuinka draamakasvatus toimii lasten kanssa sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta. Lopuksi varhaiskasvattajien käyttöön koottiin työkaluja tukemaan sukupuolisensitiivistä draamakasvatusta. Prosessin, havainnoinnin ja palautteen myötä vahvistui ajatus, että draaman käyttö lasten kanssa on toimiva ja hyvä menetelmä sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa. (Korhonen 2014, 6, 23, 26.)

Vuonna 2010 kasvatustieteiden opiskelija Tiina Teräs on tehnyt Pro gradu -tutkielman Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa. Teräksen tekemän laadullisen tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella sukupuolta ja tasa-arvon toteutumista päiväkodissa havainnoiden erään helsinkiläisen päiväkodin varhaiskasvattajien toimintaa ja haastatteleamalla heitä. Tutkimuksen tavoitteena oli myös saada selville kasvattajien näkemyksiä sukupuolesta ja tasa-arvosta sekä niiden huomioimisesta kasvatustyössä. Tutkimuksessa selvisi, että sukupuoliin kohdistuvia käytäntöjä esiintyi päiväkodissa. Poikien ja tyttöjen kohtelu oli erilaista esimerkiksi palautteen antamisessa. (Teräs, T. 2010, 2, 44, 112–113.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävät

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä kasvattajilla on sukupuolisensitiivisyydestä Liperin kunnan varhaiskasvatuksen arjessa. Opinnäytetyön toteutimme kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmällä ja aineistoa keräsimme sähköisen kyselyn avulla. Toimeksiantajan puolelta, Liperin kunnan varhaiskasvatuksen johtaja Sirkka Korhonen toivoi opinnäytetyömme tuovan aineistoa muun muassa kunnassa tehtävään laatukäsikirjaan. (Korhonen 2016).

Tutkimustehtävästä voidaan jäsentää seuraavanlaisia kysymyksiä:

1. Miten kasvattajat ottavat sukupuolisensitiivisyyden huomioon kasvatustyössään?

2. Miten sukupuolisensitiivisyys otetaan huomioon oppimisympäristöjä suunniteltaessa ja rakennettaessa?
3. Millaisia kokemuksia ja näkemyksiä Liperin kunnan kasvattajilla on sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta?

6 Toteutus

6.1 Tutkimusasetelma ja työssä käytetyt menetelmät

Opinnäytetyön toteutimme kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen menetelmällä. Siinä missä kvantitatiivinen tutkimus kertoo määrällisiä asioita, kuten kuinka paljon tai kuinka usein, kvalitatiivinen tutkimus kertoo asioista joita ei voida määrällisesti mitata. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana onkin kuvata todellista elämää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160–161.) Laadullisella tutkimuksella on tapana tutkia empiirisiä eli kokemuksellisia ilmiöitä. Sen tyypillisimpiä piirteitä ovat muun muassa aineistokeruumenetelmä, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, ennakkoluulottomuus, tutkijan asema ja narratiivisuus. (Eskola & Suoranta 2014, 14–16.) Laadullisessa tutkimuksessa hankitaan tietoa yleensä ihmisiltä hyvin kokonaisvaltaisesti, todellisista elämän ja arjen tilanteista. Tutkimukseen osallistujat valitaan tarkoituksenmukaisesti ja aineiston hankinnassa huomio kiinnitetään siihen, että tutkittavien näkemykset pääsevät hyvin esille. Laadullinen tutkimus etenee joustavasti ja suunnitelmaa muokataan toiminnan mukaan. Tiedon keruun myötä saatu aineisto on ainutlaatuista ja se käsitellään ja tutkitaan hyvin tarkkaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Laadullisen tutkimuksen aineistona on yleensä tekstiä. Se voi olla haastatteluisista ja havainnoinneista koottua tekstiä, päiväkirjoja, elämänkertoja, kirjeitä tai muuta kirjallista, kuvallista tai äänimateriaalia. Osallistuvuus ja tutkittavien arkeen meneminen ovat yleensä tärkeitä ja keskeisiä elementtejä laadullisissa tutkimuksissa. (Eskola & Suoranta 2014, 14–16.) Laadullisessa tutkimuksessa keskeiseen rooliin nousee teorian merkitys. Teoria ja tutkimuksen viitekehys ohjaavat tutkijaa aineiston hankinnassa ja luo perustaa tutkimukselle. Kvalitatiiv-

visessa tutkimuksessa korostuu teorian vahva vuoropuhelu kerätyn aineiston kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 18, 20.) Kvalitatiivista tutkimusta voidaan toteuttaa monin eri tavoin, yhtä oikeaa tapaa tai menetelmää ei ole. Lajeja laadulliselle tutkimukselle ovat muun muassa Delphi-tutkimus, etnografia, hermeneuttinen tutkimus, kliininen tutkimus, tapaustutkimus ja toimintatutkimus. (Hirsjärvi ym. 2009, 162.) Laadullisen tutkimuksen piirteet näkyivät opinnäytetyössämme selkeästi. Haimme ajankohtaista tietoa Liperin kunnan varhaiskasvatuksen arjesta. Merkitykselliseen asemaan työssämme nousi kasvattajien omat kokemukset ja näkemykset sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumisesta kasvatustyössä. Hyvä teoriaan perehtyminen ja kattava teoreettinen viitekehys jo suunnitelmavaiheessa oli mielestämme erittäin tärkeää oman tietoisuutemme lisääntymisen kannalta.

Laadullinen tutkimus toteutetaan yleensä suhteellisen pienellä otannalla, jossa ei ole niinkään tärkeää määrä vaan laatu ja aineistoa pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Laadullisella tutkimuksella ei ole tarkoitus pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin vaan kuvata, ymmärtää tai tulkita jotakin tiettyä ilmiötä. (Eskola & Suoranta 2014, 18, 61.) Pyrkimyksenä on enemmänkin löytää tai tuoda esiin elämään kuuluvia asioita ja ilmiöitä kuin todistaa jonkun olemassa oleva asian totuutta. Tutkimuksen tuloksiksi voidaan saada vain tiettyyn aikaan ja paikkaan kohdistuvaa tietoa. (Hirsjärvi ym. 2009, 161–162.) Opinnäytetyömme kyselyyn otimme mukaan 14 Liperin kunnan varhaiskasvattajaa, niin lastentarhanopettajia kuin lähihoitajia ja perhepäivähoitajiakin.

Tutkimukselliseen opinnäytetyöhön päädyimme saadaksemme ajankohtaista tietoa Liperin kunnan varhaiskasvattajien kokemuksista sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja sen toteutumisesta. Myös oman oppimisemme kannalta tutkimuksellinen opinnäytetyö oli tarpeellinen. Halusimme kokeilla ja toteuttaa laadullisen tutkimuksen menetelmiä itsenäisesti ja tarkastella millaista tietoa sillä saamme.

6.2 Kohderyhmä

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston koon ja edustavuuden lähtökohdat ovat erilaiset kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa, koska tarkoituksena on tuoda esille tiettyä ilmiötä. Aineistosta ei pyritä löytämään säännönmukaisuuksia tai yleistyksiä joista tehdä päätelmiä ja tilastoja. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaankin enemmän aineiston riittävydestä ja kylläisyydestä eli saturaatiosta. Saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että aineistoa on silloin riittävän paljon kun samat vastaukset alkavat toistua. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 168–169). Laadullisen tutkimuksen tutkittavat valitaan harkinnanvaraisesti eli tutkijan asettamien valintaperusteiden mukaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää huomioida, että tutkimukseen valittavat henkilöt ovat tarkoitukseen sopivia. Koska laadullisissa tutkimuksissa pyritään selvittämään jotakin tiettyä ilmiötä, on osallistuvien oltava läheltä aihepiiriä sekä tietoisia ja kokeneita tutkittavaan asiaan nähden. Ehdottoman tärkeää on myös huomioida tutkimukseen mukaan tulevien vapaaehtoisuus osallistumiseen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2008 & Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Kohderyhmäksi opinnäytetyöhömmme valittiin Liperin kunnan varhaiskasvatuksen kentällä työskenteleviä varhaiskasvattajia päiväkodeista ja perhepäivähoidosta. Halusimme ottaa mukaan kyselyyn kasvattajia jokaisesta kunnan päiväkodista (6) sekä perhepäivähoidosta. Kyselyyn osallistujat valittiin sattumanvaraisesti. Alueiden varhaiskasvatuksen vastaavat arpoivat työntekijöistä kyselyyn osallistujat ja kysyivät samalla suostumuksen osallistumiseen. Kaikilla päiväkotien ja perhepäivähoidon työntekijöillä oli siis tasapuolinen mahdollisuus päästä mukaan kyselyyn ja myös vapaaehtoisuus otettiin huomioon. Laadullisen tutkimuksen mukainen harkinta tutkittavien valinnassa näkyi opinnäytetyössämme siten, että kohdejoukko rajautui Liperin kunnan varhaiskasvatuksen ammattilaisiin eli ihmisiin, joiden arkeen tutkittava ilmiö olennaisesti kuuluu.

6.3 Aineiston hankinta

Tiedon keruun toteutimme kyselyn avulla. Pyysimme kyselyyn mukaan 14 varhaiskasvattajaa Liperin alueen päiväkodeista ja perhepäivähoidosta. Lomakekysely ei ole kovinkaan yleistä laadullisissa tutkimuksissa, mutta sen käyttämi-

nen on kuitenkin mahdollista. Lomakekyselyssä on tärkeää suunnitella kysymykset siten, että ne ovat tutkimuksen sekä tutkimusongelman tai -tehtävien kannalta merkityksellisiä ja antavat vastauksia tutkittavaan asiaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75.) Tutkimuksen onnistumisen kannalta on tärkeää suunnitella ja miettiä kysymykset tarkkaan ja laatia lomake huolella. Hyvä kyselylomake on selkeä ja etenee johdonmukaisesti. Kysymysten on hyvä olla lyhyitä ja helposti ymmärrettäviä. Myös kysymysten määrään ja järjestykseen kannattaa kiinnittää huomiota. (Hirsjärvi ym. 2009, 198, 202–203.) Kyselyn toteutimme teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun piirteitä vaalien. Teemahaastattelussa kysymykset on laadittu etukäteen valittujen teemojen ympäriltä, jotka nousevat tutkimuksen teoriapohjasta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75).

Kyselytutkimuksen etuna voidaan nähdä sen suoma mahdollisuus kerätä aineistoa tutkimukseen laajasti. Myös tutkimuksen aikataulun laatiminen ja kustannusten arviointi on helpompaa. Haasteeksi kyselytutkimukselle voi koitua kyselylomakkeen laadinta, joka vie aikaa ja vaatii hyvää suunnittelua. Oman haasteensa voi luoda myös kyselyyn osallistuneiden huono motivaatio ja tietämättömyys käsiteltävästä aiheesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.) Myös kyselyn vastausprosentti voi usein jäädä pieneksi. Tästä johtuen varauduimme siihen, että hakisimme tutkimukseemme tarvittaessa lisätietoa havainnoimalla kasvattajien toimintaa päiväkotien arjessa. Havainnointi on hyvin yleinen tiedonkeruumenetelmä laadullisissa tutkimuksissa. Havainnoinnin yhdistäminen esimerkiksi kyselyyn monipuolistaa saatua tietoa ja tuo käytännön toiminnan elementtejä esiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74, 81.) Kyselyn vastauksista saimme työhömmme tarvittavan tiedon, joten havainnointia ei tarvinnut tehdä.

Kyselylomakkeessa voidaan käyttää avoimia tai monivalintakysymyksiä. Avomissa kysymyksissä tutkija esittää kysymyksen, johon vastaaja voi omin sanoin kirjoittaa vastauksen. Monivalintakysymyksissä puolestaan on valmiita vastausvaihtoehtoja, joista vastaaja valitsee itselleen sopivan vaihtoehdon. (Hirsjärvi ym. 2009, 199, 201.) Kyselyssämme, jonka kysymysrunko on liitteenä, (liite 3) käytimme molempia kysymysmuotoja sekä avoimia että monivalintakysymyksiä.

Keräsimme työhömmä tarvittavaa tietoa Liperin kunnan varhaiskasvatuksessa työskenteleviltä vakituisilta työntekijöiltä sähköisen kyselyn avulla. Käytimme kyselynetti-sivustoa, jonka avulla vastausten sekä reaaliaikainen analysointi että kerättyjen tietojen analysointi on helppoa ja niitä voi käsitellä haluamallaan tavalla. Verkkokyselyn suunnittelussa ja toteutuksessa voidaan alkuvaiheessa edetä samojen periaatteiden mukaan kuin perinteisessä käsin täytettävässä lomakkeessa. (KyselyNetti 2016a; KyselyNetti 2016b; KyselyNetti 2016c.)

Internetin kautta on mahdollista saavuttaa laaja kohdejoukko vastaajia kyselyyn. Kyselyn tekijöiden on kuitenkin huolellisesti arvioitava sähköisen kyselyn luotettavuutta ja eettisyyttä. Ennen aineiston keruuta on varmistettava, että kohdejoukolla on mahdollisuus Internetin käyttöön. Tutkijan on tiedostettava ajankohtaiset tietoturva koskevat säädökset sekä varmistettava tutkittavien anonymiteetti eli tunnistamattomuus. Sähköisissä kyselyissä vastausprosentit ovat usein vaihtelevia. Keinoja lisätä vastausprosenttia ovat verkkokyselyn kohdentaminen rajatulle joukolle, henkilökohtainen yhteydenotto tutkittaviin, yhdyshenkilön käyttäminen, vastaamistilanteen järjestäminen sekä luovien motivointikeinojen käyttö, kuten tiedottaminen ja vastaajien palautteen saanti. Teknisesti verkkokysely voidaan toteuttaa tarpeen mukaan eri verkkotyökaluilla, joiden käytettävyys ja ominaisuudet vaihtelevat. (Heikkilä, Hupli & Leino-Kilpi 2008, 101–110.)

Tiedonkeruun halusimme toteuttaa sähköisellä kyselyllä, koska se oli meille ennuudesta melko vieras. Halusimme saada kokemuksia sähköisen kyselyn toteuttamisesta ja oppia käyttämään sitä aineiston keruun menetelmänä. Mielestämme sähköinen kysely myös pystyi takaamaan paremman vastausmäärän, koska linkki kyselyyn meni jokaisen osallistujan sähköpostiin. Osallistujilla oli mahdollisuus vastata kyselyyn rauhassa ja silloin kun itselle parhaiten sopii. Työntekijöillä oli lupa käyttää työaika sähköiseen kyselyyn vastaamiseen.

6.4 Aineiston kuvaus

Kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä 12 varhaiskasvattajaa. Vastaajista viisi oli saanut koulutuksensa ammattikorkeakoulusta, neljä oli opiskellut ammattikoulussa ja kolme jossain muualla (oppisopimuskoulutus, perhepäivähoito-

jan ammattitutkinto). Yliopistosta ei kukaan vastaajista ollut koulutustaan saanut.

Sivumäärällisesti saamamme aineisto oli suhteellisen pieni. Neljän kysymyksen vastauksista Kyselynetti-ohjelmisto koosti meille erilaisia palkki- ja ympyräkaavioita, joissa asia esitettiin myös prosentuaalisesti. Tästä johtuen varsinaista analysoitavaa kirjallista aineistoa kertyi vähemmän. Kokosimme saamamme vastaukset word -tiedostoon teemoittelua ja analysointia varten. Rivivälinä käytimme 1,5 ja reuna-asetukset olivat automaattiset. Arial-fontilla kirjoitettuna ja fonttikoolla 12 aineistoa kertyi 26 sivua.

6.5 Aineiston analyysi

Tutkimuksen tekemisen ydin löytyy kokoon saadun aineiston analyysistä, tulkinnasta ja johtopäätöksistä. Aineistoa analysoitaessa saadaan vastauksia tutkimusongelmiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 221.) Aineiston analyysi onkin usein haastavin ja vaikein vaihe laadullisissa tutkimuksissa. Analyysia voidaan tehdä monin eri tavoin. (Eskola & Suoranta 2014, 138, 161.) Omassa työssämme käytimme analyysimenetelmänä teemoittelua. Teemoittelussa on kysymys siitä, että aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelman näkökulmasta oleelliset aiheet, joista tulkinnat sekä johtopäätökset voidaan tehdä. Teemoittelun onnistumisen kannalta keskeiseen asemaan nousee teorian ja kokemustiedon keskinäinen vuoropuhelu. (Eskola & Suoranta 2014, 175–176.) Saatuamme aineiston kokoon kävimme sen ensin perusteellisesti läpi, lukemalla sitä useaan kertaan. Sen jälkeen aloimme teemoitella ja jäsentellä aineistosta esiin nousevia asioita tutkimustehtävien mukaan. Aineistosta nousi esille myös tutkimuksemme kannalta merkityksellisiä muita asioita, jotka kokosimme omaan ryhmään. Tekstin teemoittelun ja jäsentelyn jälkeen aloimme tehdä yhteenvetoa tutkimustehtävien alle kootuista asioista ja lopuksi kokosimme niistä johtopäätökset. Analyysipolkumme, joka on katsottavana työmme liitteissä (liite 4) oli hyvin yksinkertainen ja selkeä. Aineiston läpikäyminen ja tutkimuksen kannalta merkittävien asioiden esiin nostaminen olivat mielestämme mielenkiintoista, vaivatonta ja mukaansa tempaavaa työtä. Siihen vaikutti suurelta osin kyselynetti-ohjelmiston

valmiiksi tekemä vastausten koonti kysymysten alle sekä erilaisten taulukoiden tekeminen.

Kyselynetin ohjelmisto antoi oman apunsa vastausten koontiin ja jäsentelyyn. Ohjelma kokosi vastauksia reaaliajassa ja samalla ne kirjautuivat ohjelmaan tekstin sekä erilaisten taulukoiden ja kaavioiden muodossa. (Kyselynetti 2016b, 2016c.) Pystyimme koko kyselyn ajan seuraamaan vastaustilannetta reaaliajassa ja näin myös ennakoimaan saadaanko kyselyn avulla tarpeeksi vastauksia kasaan. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta koimme kuitenkin tärkeänä, että kävimme saadun aineiston tarkasti läpi ja teemoittelimme vastaukset tutkimustehtävien mukaan. Teemoittelun jälkeen analysoimme aineiston. Aineiston analyysin tavoitteena on selkeyttää ja tiivistää saatu aineisto sekä nostaa esille uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 2014, 138).

7 Tulokset

7.1 Sukupuolisensitiivinen työote kasvatustyössä

Kasvattajat kokivat sukupuolisensitiivisen työotteen hyvin arkisena ja jokapäiväisenä asiana, joka ei tarvitse erityistä tiedostamista vaan toteutuu luontevasti päiväkotien ja perhepäivähoidon kasvatustyössä. Vastauksissa tämä tuli esiin muun muassa seuraavanlaisissa ilmauksissa: *”Harvemmin tulee ajateltua tietoisesti, koen tämän asian osana jokapäiväistä arkea!”* tai *”Koen että kohdallani asia tulee itsestään...”* Kyselyyn vastanneista 75 % koki sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuvan lapsiryhmässään hyvin ja 25 % vastaajista oli sitä mieltä, että se toteutuu kohtalaisesti. Kukaan vastaajista ei kokenut sen toteutuvan huonosti.

Sukupuolisensitiivisyys huomioidaan kasvatustyössä hoitopäivän arkeen kuuluvia toimintoja suunnitellessa. Hoitopäivän aikana yhteinen toiminta järjestetään siten, että se soveltuu kaikille lapsille sukupuoleen katsomatta. Aikuinen ei rajoita lasten tekemisiä tai leikkejä vaan lasten toiminta muovautuu heidän omien valintojen ja kiinnostuksen kohteiden mukaisesti. Kasvattajat kertoivat toimin-

nasta muun muassa näin: *"Lapset saavat itse valita esim. leikin oman mielenkiintonsa mukaan (ei ohjata tyttöjä "tyttöjen" leikkeihin ja poikia "poikien" leikkeihin)"* tai *"Toimintoja suunnitellessa en erittele käykö se tytölle vai pojalle. Annan lapsen toimia mieltymystensä mukaan ja jos lapsi epäroi onko pojan vai tytön jokin asia esim. nukan hoito, autoleikki, roolivaate, rohkaisen lasta, sitä ja sillä saa leikkiä mistä itse tykkää."* Kasvattajat kannustavat ja rohkaisevat lapsia kokeilemaan erilaisia leikkejä ja puuhia. Tärkeäksi tasa-arvokasvatuksen toteutumisessa koettiin monipuolisen toiminnan tarjoaminen lapsille ja valinnan vapaus sekä monipuoliset leikkiympäristöt, lelut ja tarvikkeet.

Sukupuolisensitiivinen työote näkyy kasvatustyössä myös vuorovaikutuksessa ja lasten kanssa käydyissä keskusteluissa. Lapsia puhutellaan lapsina, eikä tyttöinä ja poikina; *"En huuda ryhmässä TYTÖÖT tai POJAT!"* Kasvattajat puutuvat tilanteisiin jos havaitsevat lasten puhuvan tyttöjen tai poikien leikeistä, väreistä tai muusta roolijaottelusta ja pyrkivät näin vaikuttamaan tai rajoittamaan toisten lasten valintoja. Lasten kanssa keskustellaan, että asioita ja tekemisiä voi valita oman mielenkiinnon mukaan eivätkä ne rajoitu vaan tytöille tai pojille. Muutama kasvattaja toi vastauksissaan esille, että yhteisillä keskusteluilla ja esimerkiksi kirjojen lukemisen avulla kasvattajat lisäävät lasten aiheeseen liittyvää tietoisuutta: *"Toimintaan olen ajatellut ottaa sukupuolisensitiivisiä tehtäviä jollekin viikolle, esimerkiksi lukemalla jonkun tarinan ja pohtimalla yhdessä lapsien kanssa eri hahmojen sukupuolta yms."*

Tasa-arvokasvatuksen toteutumisessa päiväkodin arjessa nähtiin myös haasteita. Suurimpana haasteena koettiin vanhempien suhtautuminen ja asenne sukupuolirooleihin. Vanhemmat saattavat asettaa päiväkodissa toteutettavalle työlle sukupuolirajoittuneita toiveita lasten toiminnan, kavereiden tai leikin suhteen. Kotikasvatuksen koettiin kulkevan joskus hyvin ristiriidassa hoitopaikan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen kanssa. Vanhempien kanssa tehtävän kasvatussyhteistyön haasteet nousivat esiin muun muassa seuraavanlaisista vastauksista: *"...Ja käymään oikealla tavalla keskusteluja vanhempien kanssa että yhteistyö tukisi parhaalla mahdollisella tavalla lasta ja lapsen kehitystä, saada myös olla vapaasti oma itsensä"* tai *"Sukupuolisensitiivisyys on uusi käsite myös monelle vanhemmalle, ja joskus heidän kanssaan saa keskustella siitä ja usein*

vanhemmat eivät sitä hyväksy tai ymmärrä.” Myös ryhmän paine, toisten lasten asenteet ja suhtautuminen roolien rikkomiseen koettiin haastavina. Joillakin lapsilla on edelleen hyvin vahvat ajatukset siitä, mitkä ovat tyttöjen tai poikien leikkejä, värejä tai vaatteita. Näitä rajoja rikkova lapsi voi joutua kiusaamisen kohteeksi tai jäädä ulkopuolelle leikeistä. Vastauksista kävi myös ilmi, että kasvattajat tarvitsisivat tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta lisää. Omasta osaamisesta, ajattelusta ja toimintatavoista oltiin jossakin määrin epävarmoja.

Kyselyyn vastanneiden mielestä sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella on hyvät mahdollisuudet toteutua päiväkotien ja perhepäivähoidon arjessa. Tasa-arvokasvatuksen toteutumisessa tärkeinä asioina pidettiin kasvattajan esimerkkinä toimimista, omaa asennetta ja suhtautumista. Myös havainnointi, lasten herkkyyksien ja mielenkiinnon kohteiden huomaaminen sekä leikin ohjaaminen nähtiin merkityksellisinä asioina. Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta toivottiin kuitenkin lisää tietoa sekä työyhteisöihin yhteisiä linjauksia ja toimintatapoja, jotka loisivat entistä paremmat edellytykset tasa-arvoisemman kasvatuksen toteutumiselle. *”Kasvattajan oma asenne on tässä asiassa tärkeä. Omalla esimerkillä on valtava merkitys lasten leikkiin, ja sekä havainnoimalla että ohjaamalla lasten leikkejä, voi vaikuttaa sukupuolisensitiivisyyteen.”* *”...vielä kun kävisimme yhdessä asiaa läpi, niin voisimme sopia yhteisen linjan ja toimintatavan.”* Aineistosta nousi esille kasvattajien tyytyväisyys työnantajan järjestämiin koulutuksiin ja niihin osallistumisen mahdollistamiseen. Kuitenkaan kaikki eivät niihin pääse ja kasvattajat kokivat tärkeänä tiedon jakamisen koulutuksien aneista tiimeissä ja lastentarhanopettajien palavereissa.

7.2 Sukupuolisensitiivisyyden huomioiminen oppimisympäristöissä

Varhaiskasvattajien mielestä sukupuolisensitiivisyyden näkökulma otetaan hyvin huomioon hoitopaikan oppimisympäristöjä suunniteltaessa ja rakennettaessa. Suurimmaksi osaksi ympäristöjä on lähdetty suunnittelemaan ja rakentamaan lasten näkökulmasta. Lähtökohtana on, että ympäristöt ovat tarkoitettu kaikille lapsille, ei eriteltynä tytöille tai pojille. Kaikilla lapsilla on mahdollisuus leikkiä ja toimia kaikkialla ja tarvikkeet sekä välineet ovat lasten saatavilla. Leikialueet on luotu lapsia kiinnostaviksi sekä motivoiviksi ja ne ovat tarpeen mu-

kaan myös muunneltavissa. Lapset saavat ympäristössä valita tekemisensä ja toimintansa oman mielenkiinnon mukaan. Kasvattajat kertoivat kasvatusympäristöistä muun muassa näin: *”Leikki ja roolivälineitä on monipuolisesti lapsille, voi valita mieltymyksensä mukaan” ja ”Kaikki leikit on suunniteltu siten et niissä voi leikkiä sekä tytöt että pojat ja ne on riittävän motivoivia että molemmat sukupuolet niissä haluaa leikkiä.”* Tärkeänä pidettiin, että tiloissa voi leikkiä monenlaisia leikkejä. Tarjolla on monipuolisesti materiaalia, leluja, tarvikkeita ja välineitä, jotka innostavat lapsia kokeilemaan erilaisia leikkejä ja puuhia.

Vastauksista nousi esille myös se, että joskus kuitenkin tiedostamatta oppimisympäristöihin rakentuu selkeästi tytöille tai pojille tarkoitettuja oppimisympäristöjä. Tytöille tyypillisimmät leikkivälineet on kasattu tietylle alueelle kun taas pojille ääntä ja vauhtia vaativat leikit toisaalle. *”Joskus kun miettii oppimisympäristöjä saattaa syntyä selkeästi ”tyttöjen alueita”, joissa barbeja, poneja tai ”rymynurkkauksia” pojille”.* Joskus myös aikuinen tiedostamattaan ohjaa lasta ”tyttöjen” tai ”poikien” leikkialueille esimerkiksi sen ajatuksen siivin, että lapsi on leikkinyt siellä aiemminkin. *”Pojat tulee ohjattua helposti poikamaisiin leikkeihin ja tytöt tyttömäisiin, koska ne ovat ennenkin leikkineet niillä alueilla mielellään. Tyttöjä tulee helpommin kysyttyä auttamaan erilaisiin taloudenpito askareisiin, koska he useimmiten haluavat auttaa ja pojat kieltäytyvät useammin.”*

7.3 Kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta

Kyselyssämme pyysimme varhaiskasvattajia kertomaan, mitä he ymmärtävät sukupuolisensitiivisen kasvatuksen käsitteellä. Suurimmassa osassa vastauksia sukupuolisensitiivinen kasvatus määriteltiin tasa-arvoisena kasvatuksena, jossa lapsi kohdataan lapsena, ei biologisen sukupuolensa edustajana. Vastausten perusteella lasten tasa-arvoinen kohtaaminen ja kohtelu nähtiin tärkeänä, samoin kuin lasten valinnan vapauden kunnioittaminen. Sukupuolisensitiivinen kasvatus nähtiin siten myös suvaitsevaisuuteen kasvattamisena. Kasvattajat tiedostavat, ettei leikkejä, värejä, kirjoja tai vaatteita voi jaotella tytölle tai pojalle kuuluvaksi ja tällaiseen puheeseen arjessa kasvattajat osaavat tarttua. Yksilöllisen kasvun ja kehityksen havainnoiminen ja tukeminen nostettiin myös tärkeä-

nä asiana esille tasa-arvo kasvatuksen kannalta. Sisarusryhmien koettiin auttavan sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa.

Sukupuoliroolien rajoja rikkova lapsen käyttäytyminen herätti joissakin kasvattajissa hämmennystä. Vastauksista käy ilmi, että lasta saatetaan pitää jopa jotenkin poikkeavana, *”kutsua aikuisten kesken tyttöpojaksi tai poikatyttöksi”*. Tällaisen lapsen kohtaamisessa pidettiin tärkeänä keskustelemista vanhempien kanssa sekä lapsen ajatusmaailmaan sisälle pääsemistä. Eräs vastaaja toi esille, etteivät aikuiset pura hämmennystään tai ajatuksiaan lasten kuullen, vaan ne käsitellään esimerkiksi tiimissä tai yhteisessä palaverissa. Useimmille kasvattajista sukupuoliroolirajojen rikkominen tuntui normaalilta ja luonnolliselta asialta, jota esiintyy varhaiskasvatuksessa usein. Nämä kasvattajat kokivat roolien rikkomisen myönteisenä asiana ja toivat esille lapsen oikeuden olla oma itsensä ja tukevansa lasta hänen toiminnassaan. Lapsen ajatellaan olevan rohkea ja omaavan hyvän itsetunnon, kun hän uskaltaa rikkoa rajoja eikä välitä toisten mielipiteistä. Myös kodissa saadulla tasa-arvokasvatuksella koettiin olevan merkitystä. Asia ilmaistiin materiaalissa esimerkiksi näin: *”hän on kotona saanut oppia jo tasapuolisesta kasvatuksesta sekä hänellä on riittävän hyvä itsetunto ja luottaa ympärillä oleviin ihmisiin”* sekä *”hän on reipas ja rohkea, kun uskaltaa tehdä mitä haluaa, rajoista välittämättä”*.

7.4 Muut tutkimuksessa esille nousseet asiat

Varhaiskasvatus on perinteisesti hyvin naisvaltainen ala. Tämä käy ilmi myös vastauksista, kun kysyimme näkykö työpaikalla erilaista työnjakoa naisten ja miesten välillä. Osa vastaajista koki, että harvojen miesten osallisuus hoidolliseen työhön on ollut vähäisempi kuin naisten, eivätkä miehet ole osallistuneet aina ”naisten töihin” kuten pöydän pyyhkimiseen. Sukupuolittuneesta työnjaosta keskustelemisen työyhteisössä koettiin muuttaneen asiaa paremmaksi. Kasvattajat kokivat, että miesten vähäisyys alalla vaikuttaa esimerkiksi monipuolisen näkemyksen riittävään saamiseen kasvatuksesta. Osa kasvattajista toivoikin, että varhaiskasvatukseen palkattaisiin lisää miehiä.

Aikuisen tiedostaminen roolimallina olemisesta tuli esille muutamassa vastauksessa, tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavista lauseista: *”Omallalla esimerkillä on valtava merkitys lasten leikkiin”* ja *”oma suhtautuminen ja asenteet vaikuttavat siihen, kuinka lapset oppivat käsittelemään muita ihmisiä suhteessa henkilön sukupuolen tuomiin ominaisuuksiin”*. Aikuisen rooli lapsen tasapainoisen kasvun mahdollistajana ja tukijana tuli vastauksista selkeästi esille.

Kasvattajat toivat useassa yhteydessä tiedon ja koulutuksen tarpeen esille. 25 % vastaajista ilmoittikin, ettei ole saanut minkäänlaista tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta oman koulutuksensa tai täydennyskoulutuksen kautta. Muut vastaajat olivat saaneet tietoa koulutusten kautta vain vähän (33 %) tai jonkin verran (42 %). Yksikään vastaajista ei kokenut saaneensa paljon tietoa koulutuksiansa myötä. Kuitenkin vastaajista yli 58 % koki omaavansa tarpeeksi tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. Koulutuksen ja tiedostamisen toivottiin lisääntyvän koko työyhteisössä, esimerkiksi koska *”sukupuolisensitiivistä kasvatusta on vaikea toteuttaa yksin.”* Vastauksissa toivottiin myös työyhteisön yhteisiä keskusteluja, joissa yhteisiä linjoja ja toimintatapoja voisi pohtia. Kasvattajien vastauksissa ilmeni, että käytännön vinkkejä ja konkreettisia työvälineitä kaivattaisiin arkeen sukupuolisensitiivisen kasvatuksen lisäämiseksi ja parantamiseksi.

7.5 Tulosten yhteenveto

Tuloksista selvisi, että Liperin kunnan kasvattajat kokevat sukupuolisensitiivisen työotteen hyvin ominaisena ja luontevana tapana tehdä varhaiskasvatustyötä. Sukupuolisensitiivinen työote toteutuu lasten parissa työskentelyssä päiväkodin toimintoja suunniteltaessa, vuorovaikutuksessa sekä oppimisympäristöjä rakennettaessa. Päiväkotien ja perhepäivähoidon arjessa ja toiminnassa leikit ja tekeminen soveltuu kaikille lapsille sukupuolen sitä mitenkään rajoittamatta. Lapset valitsevat tekemisensä oman mielenkiintonsa mukaan eikä aikuinen rajoita lapsen valintoja. Kasvattajat kannustavat lapsia monipuolisiin puuhiin ja kokeilemaan erilaisia leikkejä ja askareita. Merkityksellisinä asioina koettiin toiminnan, materiaalien ja välineiden monipuolisuus sekä lapsen valinnan vapaus. Sukupuolisensitiivinen työote toteutuu myös vuorovaikutussuhteissa. Kasvatta-

jat menevät mukaan ja puuttuvat lasten välisiin keskusteluihin jos niissä on havaittavissa sukupuoliroolien jakoa tai leikkien rajoittamista sukupuoliroolien perusteella. Keskustelujen kautta lasten tietoisuus valinnan vapaudesta ja sukupuolisensitiivisestä ajattelusta lisääntyy.

Kasvattajat kokivat tasa-arvokasvatuksen toteutuvan varhaiskasvatuksessa hyvin. Toteutumisen tärkeimpinä edellytyksinä pidettiin omaa asennetta, suhtautumista ja esimerkin näyttämistä. Kuitenkin aineistosta nousi esiin kasvattajien kokema tarve saada aiheesta enemmän tietoa, yhteisiä linjauksia sekä toimintatapoja. Haasteina lasten parissa työskentelevät kokivat kotikasvatuksen, vanhempien suhtautumisen ja asenteet sukupuolirooleihin. Vanhemmilla on myös ollut sukupuolirooleihin perustuvia toiveita lasten leikkien, kavereiden ja vaatteiden suhteen. Vanhempien asenteet heijastuvat myös lapseen ja hänen asenteisiin, mikä näkyy päivähoiton arjessa esimerkiksi toisten lasten tekemisiin ja valintoihin puuttumisella.

Varhaiskasvattajat pitivät lasten tasa-arvoista kohtaamista ja kohtelemista tärkeänä. Kasvattajat tiedostivat, että lapsi tulee kohdata yksilönä, ei sukupuolensa edustajana. Lapsen yksilöllisen havainnoimisen katsottiin tukevan sukupuolisensitiivistä työtettä. Kasvattajat osaavat arjessa puuttua tilanteisiin, joissa lasten puhe jaottelee toimintaa tai materiaaleja eri sukupuolille kuuluviksi. Useimmille kasvattajille lapsen sukupuolirajoja rikkova toiminta oli arkipäivää varhaiskasvatuksessa, joissakin kasvattajissa tämä kuitenkin herätti hämmennyttä ajatuksia. Kodissa saadulla tasa-arvokasvatuksella koettiin myös olevan merkitystä.

Varhaiskasvatuksessa miespuolisia työntekijöitä on vähän. Osa kasvattajista tunnisti työssään näkyvän joskus sukupuolittunutta työnjakoa silloin, kun työyhteisöön kuuluu mies. Avoimen keskustelun koettiin parantaneen työnjakoa. Muutamissa vastauksissa koettiin, että miesten palkkaaminen varhaiskasvatukseen toisi uutta näkemystä kasvatukseen ja mahdollisesti edistäisi sukupuolisensitiivistä kasvatusta.

8 Pohdinta

8.1 Johtopäätökset

Vastauksissaan kasvattajat toivat esille, että käsitteet sukupuolisensitiivinen ja sukupuolineutraali menevät helposti sekaisin. Muutaman vastauksen sanamuodot jättivät meillekin avoimeksi, kumpaa termiä vastaaja on ajatellut. Tällaisia lauseita olivat esimerkiksi *”kasvatus on molemmille sukupuolille samanlaista”* sekä *”lapset saavat samanlaisen kasvatuksen riippumatta sukupuolesta”*. Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen pääajatus ei ole kasvatuksen samanlaisuus kaikille, vaan kasvatuksen yksilöllinen tasa-arvoisuus. On muistettava, etteivät kaikki saman sukupuolen edustajatkaan ole keskenään samanlaisia. (Ylitapio-Mäntylä 2012g, 25). Kasvattajien vastauksista voi päätellä, että tasa-arvoisen kohtaamisen koettiin koskevan lähinnä kasvattajan ja lapsen välistä kohtaamista, joskin teorian pohjalta sukupuolisensitiivisen työotteen tulisi näkyä myös vanhempien kohtaamisessa (Rossi-Salow 2012, 159, 162). Vastauksissa mainittiin toive, että miehiä tulisi palkata varhaiskasvatukseen enemmän ja että miesten palkkaaminen monipuolistaisi näkemystä sukupuolisensitiivisyydestä ja kasvatuksesta. Teoriaan peilattuna miesten palkkaamista suurempi merkitys sukupuolisensitiivisen kasvatuksen kannalta on kuitenkin työntekijöillä, jotka sukupuolestaan huolimatta toimivat tasavertaisesti tiedostaen ja murtaen sukupuolittuneita käytäntöjä (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 97, 2012e, 193).

Yli puolet vastaajista koki omaavansa tarpeeksi tietoa sukupuolisensitiivisyydestä. Kuitenkaan suurin osa vastaajista ei ollut saanut tietoa sukupuolisensitiivisyydestä kasvatuksesta eri koulutustensa myötä. Siksi ristiriitaiseksi nousevatkin kasvattajien ajatukset sukupuolisensitiivisyyden hyvästä toteutumisesta varhaiskasvatuksen arjessa sekä riittävän tiedon omaamisesta. Kasvattajat kuitenkin toivat esille tiedon ja koulutuksen tarpeen vastauksissaan hyvin voimakkaasti. Koulutuksen puolesta puhuu myös se, että kasvattajien kokemukset ja näkemykset siitä, mitä kaikkea tasa-arvoinen kasvatus sisältää jäi hieman suppeaksi. Yhdessäkään vastauksessa ei näkynyt esimerkiksi tiedostamattomien eleiden ja ilmeiden merkitystä osana sukupuolisensitiivistä kasvatusta. Puheen sisällön ja äänensävyyn tiedostaminen nousivat esille vain muutamassa vasta-

uksessa. Leikkitilojen, äänitilan tai leikkiajan tasapuolisuuteen tai niiden pohtimiseen yksikään vastaus ei viitannut. Myös jokapäiväiset arjen tilanteet, kuten odottaminen, uloslähdöt ja ruokailut jäivät vastauksissa huomiotta. Sukupuolinen häirintä sekä lasten tunteiden tasavertainen kohtaaminen puuttuivat vastauksista kokonaan. Kuitenkin nämä aihealueet ovat merkittävä osa kasvattajien jokapäiväistä toimintaa varhaiskasvatuksen arjessa. Kasvattajien oma tiedostaminen, sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tietoinen käyttäminen ja tieto ovat sukupuolisensitiivisen kasvatuksen pääasioita. (Ylitapio-Mäntylä, 2012e, 194–195.)

Sukupuolen moninaisuus nousi esille vain yhdessä vastauksessa. Siksi onkin mielenkiintoista pohtia, mikä kasvattajien yleinen tietämys esimerkiksi sukupuolen moninaisuudesta on. Sukupuolisensitiivisen työtteen tietoinen käyttäminen tuntui olevan arjessa melko vähäistä. Vain yhdessä vastauksessa sukupuolisuuteen liittyvien asioiden käsittely keskustelemalla luotiin esille konkreettisena, aktiivisena työtapana. Muutama kasvattaja vastasi sukupuolisensitiivisyyden tulevan kuin luonnostaan tai kokevansa sen tulevan kuin itsestään. Kuitenkin teoreettisesti katsottuna kasvattajien toiminnan on tärkeää olla tietoista, koska sukupuolittuneita ja juurtuneita, stereotypioita toistavia ajatuksia, toimintoja tai asenteita ei voi muuttaa, jollei niitä ensin tiedosta (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 91; Naisasialiitto Unioni ry 2013c, 2013d).

Jäimme pohtimaan Liperin kunnan varhaiskasvatuksen pedagogiseksi linjaukseksi valitun aktiivisen oppimisen merkitystä sukupuolisensitiivisyydelle. Aktiivisen oppimisen myötä lasten valinnan mahdollisuudet ovat laajentuneet ja kasvattajille on sen myötä luonnollista hyväksyä ja sallia lasten erilaiset valinnat. Aktiivisen oppimisen voidaan siis ajatella tukevan sukupuolisensitiivistä työskentelyä varhaiskasvatuksessa. Aktiivinen oppiminen korostaa lapsen mahdollisuutta suunnitella toimintaansa omien mielenkiinnon kohteidensa mukaisesti. Kasvattajan tehtävänä on monipuolisen ympäristön avulla mahdollistaa lapsen roolia aktiivisena toimijana ja oman oppimisensa rakentajana. (Liperin kunta 2013, 30.)

8.2 Prosessin sekä menetelmien tarkastelu ja arviointi

Opinnäytetyömme prosessi on kaiken kaikkiaan kestänyt pian vuoden. Vuoden aikana olemme tutustuneet kattavasti saatavilla olevaan, melko vähäiseen teorian tietoon. Teoriaan tutustuminen herätti monia oivalluksen hetkiä koskien omaa toimintaamme ja varhaiskasvatuksen arkea, vietimmekin tuntikausia puhelimes- sa oivalluksiamme jakaen ja pohtien. Siksi halusimme tuoda teoriaa laajasti esille myös opinnäytetyössämme. Näin opinnäytetyömme jo itsessään voi toimia tiedon lähteenä ja lisätä siten kasvattajien tietoisuutta sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. Opinnäytetyömme laaja teoreettinen osuus voi innostaa kasvattajia oman toiminnan reflektointiin ja sen myötä sukupuolisensitiivisen työtteen tietoisempaan käyttöön varhaiskasvatuksen arjessa. Opinnäytetyömme sisältää myös jonkin verran kasvattajien toivomia vinkkejä konkreettiseen sukupuolisensitiiviseen työskentelyyn.

Toimeksiantajan kanssa käydyissä keskusteluissa esille tullut toive ympäristön tarkastelemisesta sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta on myös otettu huomioon. Toimeksiantajalta saamamme tuki on ollut meille tärkeää koko matkan ajan. Opinnäytetyön suunnitelman tekeminen ja toteutus sekä opinnäytetyön kirjoittamisprosessi ovat sujuneet hyvässä yhteishengessä. Olemme monen päätöksen suhteen olleet yksimielisiä, joskin muutamia kompromissejakin on tarvittu. Olemme pystyneet toteuttamaan prosessia yhdessä laaditun aikataulun mukaisesti.

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmät toimivat mielestämme erittäin hyvin tutkimuksen menetelmänä. Työmme tavoitteena oli saada tietoon kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksen arjessa ja tutkimuksen myötä saimme kerättyä tarvittavan tiedon. Aineistonkeruumenetelmänä käytimme sähköistä kyselyä. Kyselyyn pyysimme mukaan 14:ää varhaiskasvattajaa kaikista kunnan päiväko- deista sekä perhepäivähoidosta. Kysely kesti kaksi viikkoa ja määräaikaan mennessä saimme 12 vastausta. Olimme hyvin tyytyväisiä vastausten määrään ja kyselyn myötä saimme myös tutkimustehtävien kannalta oleelliset asiat tietoomme. Aineiston analysoinnin toteutimme teemoittelun periaatteita hyödyn- täen. Teemoittelun avulla löysimme hyvin tutkimustehtävienne kannalta merki-

tykselliset asiat aineiston joukosta. Esiin nousi myös muutamia tärkeitä ja huomioitavia asioita, jotka eivät varsinaisesti liittyneet tutkimustehtäviimme mutta tarvitsivat mielestämme niiden esiin nostamisen.

Osallistuvan havainnoinnin avulla olisimme voineet vielä täydentää kyselyn tuloksia. Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa tämäkin vaihtoehto oli esillä. Kuitenkin työn tavoitteena oli saada esiin kasvattajien kokemuksia sekä näkemyksiä ja mielestämme saimme ne hyvin esille kyselyn tuottamien vastausten myötä. Osallistuva havainnointi olisi antanut konkreettista tietoa sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumisesta päivähoiton arjessa, mikä mielestämme on jo ihan oma ja erillinen prosessinsa.

Pääsimme opinnäytetyön prosessin aikana osallistumaan Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa koulutukseen 30.8.2016. Täydennyskoulutukseen osallistui myös työntekijöitä Liperin kunnan varhaiskasvatuksesta. Koulutus järjestettiin Karelia-ammattikorkeakoululla ja kouluttajana toimi Naisasialiitto Unioni ry:n projektipäällikkö Reija Katainen. Koulutus sattui juuri sopivaan ajankohtaan. Olimme saaneet opinnäytetyömme suunnitelman valmiiksi ja tiedon keruu oli pian alkamassa. Koulutuksen myötä saimme varmuutta siihen, että olemme osanneet ottaa oikeita asioita huomioon omassa työssämme ja että olemme ajan tasalla ja oikealla tiellä.

8.3 Eettisyyden ja luotettavuuden huomioiminen ja tarkastelu

Opinnäytetyömme prosessissa pyrimme toiminnassamme ottamaan huomioon lastentarhanopettajan eettiset periaatteet. Eettiset ohjeet kuvaavat työtehtävän hoitamiseen tarvittavaa asennetta ja vastuuta sekä suhtautumista omaan työhön. Lastentarhanopettajaliiton laatimassa ammattietiikka ohjeistuksessa keskeiseen asemaan nousee YK:n ihmisoikeusjulistus, Lapsen oikeuksien sopimus ja Suomen perustuslain perusoikeusluku. Perusarvoina lastentarhanopettajan työtä ohjaavat ihmisarvo, totuudellisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus. Ihmisarvon huomioiminen näkyy lastentarhanopettajan työskentelyssä jokaisen yksilön ja hänen elämänsä kunnioittamisena. Totuudellisuus korostuu avoimuutena ja rehellisyytenä vuorovaikutuksessa. Oikeudenmukaisesti toimiessaan lasten-

tarhanopettaja kohtelee kaikkia tasa-arvoisesti, eikä suosi tai syrji ketään. Hän myös huolehtii siitä, että jokaisella on oikeus tulla kuulluksi. Vaikka lastentarhanopettajan työtä ohjaavat tietyt asiakirjat sekä lait ja työhön kuuluu rajojen asettamista, on hänen kuitenkin muistettava kunnioittaa jokaisen ihmisarvoon kuuluvaa vapautta. Lastentarhanopettajan eettisissä periaatteissa tärkeimpänä asiana korostuu tasa-arvoinen, kunnioittava, turvallinen ja huolehtiva suhde lapsiin. Muina periaatteina ovat muun muassa dialoginen kasvatusyhteistyö lasten vanhempien kanssa, pedagoginen asiantuntijuus sekä vastuullisuus, oman toiminnan tarkastelu ja reflektointi. (Lastentarhanopettajaliitto 2004, 2,4–7.)

Tutkimomme myötä saamme valmiudet toimia sosiaalialalla eri asiakasryhmien kanssa. Tämän vuoksi koimme tärkeänä sisäistää ja pitää toimintamme ohjaavina periaatteina myös sosionomin eettisiä periaatteita. Sosiaalialalla työskennellessä eettisyyden ja ihmisarvon huomioiminen on yksi tärkeimmistä lähtökohdista työn tekemiselle. Ammattietiikka antaa ammattilaiselle suuntaa ja ohjaa työhön liittyviä valintoja. Sosionomin eettisiin periaatteisiin kuuluu työskennellä huomioiden ja kunnioittaen jokaisen ihmisoikeutta ja ihmisarvoa. Työssä se näkyy itsemääräämisoikeuden ja osallistumisoikeuden noudattamisena sekä oikeutena tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ja oikeutena yksityisyyteen. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 5, 8.) Näitä sosiaalialan eettisiä periaatteita noudatimme myös opinnäytetyötä tehdessämme.

Laadullisen tutkimuksen tekemisessä eettisiin kysymyksiin voi törmätä useinkin prosessin aikana. Selkeää ja johdonmukaista ohjeistusta tutkijalle ei ole laadittu vaan tutkija joutuu hyvin pitkälti toimimaan oman etiikan ja omien ratkaisujen varassa. Suojanen listaa vuonna 1982 tekemässä teoksessaan Kulttuurin tutkimuksen empiiriset menetelmät seuraavat tutkimuksen eettiset ongelmakohdat: tutkimuslupaan liittyvät kysymykset, tutkimusaineiston keruuseen liittyvät ongelmat, tutkimuskohteen hyväksikäyttö, osallistumiseen liittyvät ongelmat ja tutkimuksesta tiedottaminen. (Eskola ym. 2014, 52–53.) Projektissämme otimme huomioon nämä ongelmakohdat ja kiinnitimme niihin erityistä huomiota eettisyyden toteutumiseksi.

Kaikissa tutkimuksissa tulisi arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Luotettavuuden arviointiin on käytössä useita erilaisia menetelmiä. (Hirsjärvi ym. 2003, 213–215). Tutkimuksen täytyy toteutua tiettyjen normien ja arvojen mukaisesti. Kuitenkaan kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta ei voida arvioida samoin kuin kvantitatiivisen tutkimuksen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan soveltaa esimerkiksi reliabiliteetti ja valideetti käsitteitä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.) Tutkimuksen reliabiliteetin kannalta aineiston analysoinnissa olisi hyvä käyttää kategorioita ja koodauksia. Jos aineistonkeruu toteutetaan haastattelujen avulla, niitä olisi hyvä testata ja harjoitella etukäteen. Erilaiset tallenteet kuten videot ja nauhoittaminen koetaan luotettavuutta lisäävinä tekijöinä. Tutkijan on myös pohdittava, saako hän totuudenmukaisia vastauksia tutkittavilta. Joskus tutkimuksen aihe voi olla sellainen, että vastaajat eivät välttämättä kerro asioista niin kuin ne todellisuudessa ovat. Enemmän huomiota laadullisessa tutkimuksessa kiinnitetään valideettiin eli siihen, onko tutkimus tehty hyvin ja ovatko saadut tulokset ja johtopäätökset oikein tehtyjä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b, 2006d.) Usein kuitenkin laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii arvioimaan työnsä luotettavuutta selittämällä ja kuvaamalla hyvin tarkasti kaikkia tutkimuksen vaiheita esimerkiksi miten tutkimus on tehty, millaisia menetelmiä on käytetty ja miten tulokset ovat syntyneet. (Hirsjärvi ym. 2003, 213–215). Opinnäytetyömme analysoinnissa käytimme aineiston koodausta. Kyselylomakkeen toimivuutta testasimme ennen varsinaisen kyselyn toteutusta kahdella alan ammattilaisella. Validiteetin näkökulmasta tarkasteltuna olemme tehneet työmme huolellisesti sekä käsitelleet aineiston perusteellisesti ja koemme, että saamamme tulokset ovat totuudenmukaisia. Lisäksi kuvaamme opinnäytetyössämme hyvin tarkasti jokaisen työmme vaiheen.

Luotettavuutta prosessillemme pyrimme saamaan avoimen ja dialogisen vuorovaikutuksen sekä yhteistyön kautta. Pyrimme tekemään mahdollisimman paljon yhteistyötä henkilöstön kanssa ja saada heitä innostumaan ja osallistumaan työhömmme. Pyrimme myös pitämään toimeksiantajan ajan tasalla työmme etenemisestä tiedottamalla heitä prosessistamme säännöllisin väliajoin. Luotettavuutta työllemme lisäsi myös oma tiedollinen osaamisemme. Koimme tärkeänä,

että perehdyimme ensin itse hyvin ja kattavasti aiheeseen sekä hankimme siitä mahdollisimman paljon tietoa.

Sähköisen kyselyn kautta toteutettava tiedonkeruu takasi omalta osaltaan vastaajille anonymiteettisuojaan. Kyselynetin ohjelmassa pystyimme valitsemaan vastauksien takaisin tulemisen niin, ettei vastauksia yhdistetä lähettäjän sähköpostiin. Näin kaikki vastaukset tulivat myös meille nimettöminä. Tästä tiedotimme myös kyselyyn vastaavia saatekirjeessä.

8.4 Ammatillinen kasvu ja kehitys prosessin aikana

Aloitimme opinnäytetyömme prosessin jo syksyllä 2015 osallistumalla Karelia ammattikorkeakoulussa järjestettyyn opinnäytetyön infoon. Infossa Liperin kunnan varhaiskasvatuksenjohtaja Sirkka Korhonen oli esittelemässä mahdollisia aiheita Liperin kuntaan toivottavista opinnäytetöistä. Pohdittuamme syksyn aiheita yhdessä päädyimme valitsemaan lasten seksuaalisuuteen liittyvän aiheen. Kun tammikuussa 2016 olimme yhteydessä Sirkka Korhoseen, tarkentui aihe sukupuolisensitiivisyydeksi varhaiskasvatuksessa. Tämän jälkeen aloitimme opinnäytetyömme työstämisen suunnittelemalla ja tekemällä aikataulutusta. Ke-väällä 2016 teimme kehittämistyön molemmat harjoittelut Liperin kunnan varhaiskasvatuksessa. Jo kehittämistyön suunnittelu- ja toteutusvaiheessa havainnoimme päiväkotien arkea sukupuolisensitiivisin lassein. Sukupuolisensitiivisyys huomioitiin myös suunnitelmamme toteutuksessa.

Koska prosessi on ollut pitkä ja kestänyt yli vuoden, on aiheemme päässyt prosessoitumaan rauhallisessa tahdissa. Työtä tehdessä huomasimme, että suomenkielistä, painettua kirjallisuutta aiheesta on vielä vähän. Tämän vuoksi jouduimme hankkimaan tietoa muualta lisäten samalla tiedonhankinnan kykyjämme. Teoriaperustaan tutustumisen, arjen havaintojen ja yhteisten pohdiskelujen keskustelujen myötä olemme saaneet kokea monia silmiä avaavia hetkiä. Alun mielikuva ja tietoisuus sukupuolisensitiivisyydestä on laajentunut. Aiheeseen tarkempi perehtyminen on saanut meidät havainnoimaan omia toimiamme, varhaiskasvatuksen ympäristöä ja ympäröivää yhteiskuntaa sukupuolisensitiivisyyden kannalta. Jopa kaupassa leluhyllyillä ja vaateostoksilla käyminen,

lasten kirjojen kotona lukeminen ja lastenlaulujen kuunteleminen on saanut uusia sävyjä. Moneen kertaan teoriaan tutustuessamme huomasimme esimerkkein olevan suoraan varhaiskasvatuksen arjesta ja että näinhän me itsekkin toimimme joissakin tilanteissa. Myös se laajuus, jolla sukupuolisensitiivisyyttä arjessa voisi ja tulisi huomioida avasi silmiämme. Ennen tätä prosessia mielsimme sukupuolisensitiivisyyden koskevan lapsen kohtaamista. Ymmärrys siitä, että sukupuolisensitiivisyys liittyy myös lauluihin, satuihin, kasvatuskumppanuuteen, henkilöstön työnjakoon sekä ympäristön järjestelemiseen on saanut meidät kiinnittämään huomiota arjessa helposti näkymättömänä pysyvään sukupuolittuneisuuteen. Prosessin aikana olemme joutuneet kriittisesti arvioimaan ja pohtimaan omia asenteitamme, tapaamme ajatella sekä käyttämiämme sanamuotoja. Tämä on ollut tärkeää oman ammatillisen kasvumme kannalta, tiedottamalla omat asenteemme ja totutut käyttäytymismallimme voimme niitä muuttaa.

Opinnäytetyön prosessi on myös opettanut paljon yhteistyöstä toimeksiantajan ja organisaation kanssa. Toimeksiantajan toiveet opinnäytetyön sisällöstä sekä tuki ja ohjaus prosessin aikana ovat olleet meille tärkeitä. Yhteistyö toimeksiantajan edustajan kanssa on sujunut luontevasti. Olemme kokeneet onnistuneemme tiedottamaan säännöllisesti toimeksiantajaa prosessin etenemisestä sekä pysymään sovitussa aikataulussa.

Laadullisen tutkimusprosessin läpi vieminen on ollut opettavainen kokemus. Sähköisen kyselyn tekeminen ja käyttäminen oli meille melko vierasta ja uutta. Vastausten analysointi ja johtopäätösten tekeminen edellytti meiltä intensiivistä työskentelyä yhdessä. Kyselynetti-ohjelmiston apu oli tulosten analysoinnissa merkittävä. Ohjelma kokosi vastaukset reaaliajassa, jäsenteli ne kysymysten alle ja teki erilaisia taulukoita ja barometrejä tulosten havainnoinnin helpottamiseksi. Saimme analysoitua aineiston, tehtyä johtopäätökset ja tulokset melko helposti sekä vaivattomasti ja koimme ne todella mielenkiintoisina tutkimuksen vaiheina.

8.5 Jatkotutkimus- ja kehittämisideat

Opinnäytetyömme tuo esille kasvattajien kokemuksen ja näkemykset sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta, mikä toimii loistavana pohjustuksena aiheen tarkastelulle. Sukupuolisensitiivisyyden tiedostaminen on oleellinen osa kasvattajien työssä. Reflektointia voisi käyttää välineenä oman toiminnan tarkastelussa sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta, esimerkiksi päiväkirjan kirjoittamisen avulla. Näin kasvattajat alkaisivat paremmin tiedostaa asiaa ja omaa toimintaansa. Varhaiskasvatuksen kentällä voisi esimerkiksi toteuttaa tietyn ajan mittaisen ”tempauksen”, jossa varhaiskasvattajat reflektoisivat omaa toimintaansa päiväkirjan avulla sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta. Myös päiväkodin arjen videokuvaaminen tai havainnointi toisi ajankohtaista ja todellista tietoa tasa-arvokasvatuksen toteutumisesta ja auttaisi myös kasvattajia näkemään oman toiminnan sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta.

Monissa lapsille suunnatuissa saduissa, lauluissa ja runoissa on havaittavissa sukupuolittuneisuutta. Hyödyllisenä kehittämisideana voisi olla tuottaa kasvattajille opas, joka antaisi vinkkejä, kuinka saadaan sukupuolittuneisuus pois lasten kirjallisuudesta, runoudesta, lauluista ja leluista. Varhaiskasvatuksen kentälle apua voisivat myös tuoda konkreettiset työvälineet, kuten tilankekortit tai tarina nukketheateriesitykseen sukupuolirooleja koskevan keskustelun apuvälineinä. Tutkimuksemme rajautui päiväkoteihin ja perhepäivähoitoon. Olisi mielenkiintoista tehdä tutkimus myös esikouluikäisten kasvattajille ja saada tietoa siitä, kuinka sukupuolisensitiivinen kasvatustoiminta toimii joustavassa esi- ja alkuopetuksessa.

Varhaiskasvatustyötä tehdään yhdessä vanhempien kanssa, kasvatuskumppaneina. Sukupuoliroolit ja asenteet välittyvät lapsille myös kotien kautta. Olisi tärkeää antaa tietoa vanhemmille ja keskustella heidän kanssaan sukupuolisensitiivisyydestä, sen merkityksestä ja huomioon ottamisesta lapsen kasvatuksen kannalta.

Lähteet

- Alasaari, N. 2013. Lasten leikkiä. Sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/94663/Alasaari2013.pdf?sequence=2> 6.6.2016.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsblom-Sinisalo, P. 2012. Haasta normit – laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva. 134–138.
- Hagman, H. & Lahti, K. 2015. Sukupuolisensitiivisyys ja tasa-arvokasvatus päiväkotiki Naavametsässä. Opinnäytetyö. MAMK.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/98691/Hagman_Lahti_o.pdf?sequence=1 24.7.2016
- Heikkilä A, Hupli M, Leino-Kilpi H. 2008. Verkkokysely tutkimusaineiston keruumenetelmänä. Hoitotiede 2(20), 101–110.
- Heikkilä, M., Välimäki, A-L. ja Ihalainen, S-L (2007) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1> 13.7.2016
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutkija ja kirjoita. Helsinki. Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutkija ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. (toim.) Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. (toim.) Villit ja Kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-Kustannus.
- Karvinen, M. 2010. Sateenkaaren värit koulussa – suvaitsevaisuudesta yhdenvertaisuuteen. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T. ja Tani, S. (Toim.) 2010. Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva. 111–132.
- Katainen, R. 2016. Projektipäällikkö. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Täydennyskoulutus. 30.8.2016.
- Korhonen, J. 2014. Sukupuolisensitiivinen draamakasvatus päiväkodissa.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/71403/Korhonen_Johanna.pdf?sequence=1 9.6.2016.
- Korhonen, S. 2016. Varhaiskasvatuksen johtaja. Liperin kunta. Sähköpostikeskustelu. 27.1.2016.
- Korhonen, T. 2014. Sukupuoli varhaiskasvatuksen arjessa. Pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/45270/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201502091267.pdf?sequence=1> 23.7.2016
- Kurunsari, M. 2014. Kasvattaminen tasa-arvoon ja sukupuolisensitiivisyyteen päiväkodissa – kasvattajien näkökulma. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/paivahoitojakoulutus/varhaskasvatus/opinnaytetyot/QDt8acuMV/Opinnaytetyo_Kurunsari_Mirva.pdf 23.7.2016

- KyselyNetti. 2016. Luo kysely. <https://www.kyselynetti.com/luo-kysely> 9.6.2016a.
- Kyselynetti. 2016. Miten kyselynetti toimii? <https://www.kyselynetti.com/?url=use> 17.6.2016b.
- Kyselynetti. 2016c. Analysoi tuloksiasi. <https://www.kyselynetti.com/analysoi-tuloksia> 18.9.2016.
- Lastentarhanopettajaliitto. 2004. Lastentarhanopettajan ammattietiikka. file:///C:/Users/Annina/AppData/Local/Temp/Lastentarhanopettajan+ammattietiikka0.pdf 1.10.2016.
- Liperin kunta. 2013. Liperin kunnan vasu. <http://www.liperi.fi/kuvat/file/Liperi%20kunnan%20vasu2013UUSIN1.pdf> 6.6.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013a. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/> 9.6.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013b. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Kenellä on lupa koristautua? <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/toiminta-ja-arki/kenella-on-lupa-koristautua/> 25.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013c. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista. <http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/uutisia/2013/20131216dagvard/tasa-arvoisen%20kasvattajan%20muistilista.pdf> 25.7.2016b.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013d. Kohti tasa-arvoista varhaiskasvatusta. file:///C:/Users/Sirpa/Desktop/oppari/kohti_tasa-arvoista_paivakotia.pdf 25.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013e. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Kenelle annetaan periksi? <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/toiminta-ja-arki/kelle-annetaan-periksi/> 25.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013f. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Kuka hallitsee tilaa? <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/tilat-ja-valineet/kuka-hallitsee-tilaa/> 21.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013g. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Käsitepankki. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kasitepankki/>. 30.9.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013h. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Miten roolit jakautuvat? <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/toiminta-ja-arki/miten-roolit-jakautuvat/> 25.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013i. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Nyt siivotaan! <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/toiminta-ja-arki/nyt-siivotaan/> 25.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013j. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Poika mekossa – entä sitten? <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/tilat-ja-valineet/poika-mekossa-enta-sitten/> 21.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013k. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Rajoja rikkovaa leikkiä. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/tilat-ja-valineet/rajoja-rikkovaa-leikkia/> 21.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013l. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Tarinoita lapsille – kenen ehdoilla? <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kieli-ja-vuorovaikutus/tarinoita-lapsille-kenen-ehdoilla/>. 25.7.2016.
- Naisasialiitto Unioni ry. 2013m. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Tasa-arvo on perusoikeus. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/tasa-arvo-on-perusoikeus/> 12.7.2016.

- Naisunioni. 2016. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa.
<http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15805> 11.8.2016.
- Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytölle ja pojille. Juva: PS-Kustannus. 141–157.
- Pöyry, H. 2014. Tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen ja sukupuolen määritelmät.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96201/GRADU-1413900289.pdf?sequence=1> 9.6.2016.
- Robb, A. 2014. Women Get Interrupted More – Even by Other Women. Artikkelin New Republic lehdessä.
<https://newrepublic.com/article/117757/gender-language-differences-women-get-interrupted-more> 22.7.2016
- Rossi-Sawol, M. 2012: Tasa-arvoinen kasvatuskumppanuus ja vertaistuki. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. PS-kustannus. Bookwell Oy. Juva. 159–174.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka A. 2008. KvaliMOTV. Aineiston määrä ja tutkittavat. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2.html 1.10.2016.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. KvaliMOTV. Edustavuus.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2_4.html 1.10.2016.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. KvaliMOTV. Reliabiliteetti.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_2.html 11.10.2016
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006c. KvaliMOTV. Tutkimuksen luotettavuus ja arviointi.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3.html 11.10.2016.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006d. KvaliMOTV. Validiteetti.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_1.html
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_1.html 11.10.2016.
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1> 6.6.2016.
- Sosiaali- ja Terveysministeriö, 2016. Tasa-arvo. Lainsäädäntö. <http://stm.fi/tasa-arvo/lainsaadanto>. 13.7.2016.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2013. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Arki, arvot, elämä, etiikka.
http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf. 9.6.2016.
- Sundell, S. 2012. Haasta normit – laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytölle ja pojille. Juva: PS-Kustannus. 125–133.
- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T., Tani, S. (toim.) 2010. Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Juva: PS-Kustannus. 25–40.
- Teräs, T. 2010. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus? Tapauksittainen tutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/24258/tasaarvo.pdf?sequence=1> 9.6.2016.

- Teräs, T. 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva. PS-kustannus. 103–121.
- Tuomi J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusyritys Tammi.
- Valtioneuvoston selonteko. 2010. Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Helsinki.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72199/URN%3ANBN%3Afi-fe201504227008.pdf?sequence=1> 13.7.2016
- Varhaiskasvatuslaki 2 a. §:n 6. mom. 2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580> 4.10.2016.
- Vilka, H. 2012. Oppilaan sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Luentomateriaali 25.03.2012. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2012/03/Sukupuole-kohtaaminen.27.3.12.pdf> 23.7.2016.
- Ylitapio-Mäntylä O. 2012a. Tasa-arvo ja sukupuoli varhaiskasvatuksen opetus- ja toimintasuunnitelmissa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva. PS-kustannus. 55–68.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva. PS-kustannus. 91–102.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-Kustannus. 71–90.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012d. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva. PS-kustannus. 177–188.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012e. Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva. PS-kustannus. 189–197.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012f. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. (toim.) Villit ja Kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-Kustannus. 15–29.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012g. Esipuhe. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. (toim.) Villit ja Kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-Kustannus. 9–11.

LIPERIN KUNTA
Sivistysosasto
Sivistysjohtaja

PÄÄTÖS § 1 / 2016

Hallintopäätös

25.8.2016

Asia, jota päätös koskee	Tutkimusluvan myöntäminen
Asianosaiset	Varhaiskasvatus
Selostus asiasta	Sosionomi opiskelijat Sirpa Kinnunen ja Anniina Reijonen Karelia ammattikorkeakoulusta hakevat tutkimuslupaa Liperin kunnan varhaiskasvatuksesta tutkimusaiheena on sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa.
Päätös	Sosionomi opiskelijoille Sirpa Kinnunen ja Anniina Reijonen myönnetään tutkimuslupa "Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa" aiheelle.
Peruste	Hallintosääntö §49 Kunnavaltuusto 25.4.2016 §24
Allekirjoitus	 Sirkka Korhonen Sivistysjohtaja
Muutoksenhaku	Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen Liperin kunnan sivistyslautakunnalle osoite: Liperin kunta Sivistyslautakunta Koulukuja 1 83100 LIPERI Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) sekä kunnan jäsen. Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, kun pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäväksi. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana. Valituskirjelmän ohien on liitettävä tämä päätös tiedoksianto- tai saantitodistuksineen. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja tekijän on allekirjoitettava se.
Päätös nähtävillä	Viranhaltijan päätöspöytäkirjat pidetään nähtävillä ao. viranhaltijan toimistossa päätöksentekoviikon seuraavana maanantaina.
Tiedoksiantotodistus	Päätös on annettu tiedoksi: 25.8.2016 Tiedoksi antaja: Korhonen/vkjohtaja Tiedoksiantotapa:posti

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Toimeksiantaja	
Organisaation nimi:	Liperin kunta, varhaiskasvatus
Toimeksiantajan edustaja:	
Osoite:	Viljatie 1 80400 Ylämylly
Puhelinnumero:	
Sähköposti:	

Opiskelijan/opiskelijoiden tiedot	
Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma
Opiskelijanumero(t) ja nimi(et):	1400164 Sirpa Kinnunen 1400157 Annina Reijonen
Puhelinnumero:	
Sähköposti:	sirpa.kinnunen(at)edukarelia.fi annina.reijonen(at)edukarelia.fi

Toimeksiannon kuvaus	
Aihe	Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa
Toteutusmuoto	Tutkimuksellinen opinnäytetyö
Aikataulu	Kevät 2016 - marraskuu 2016.
Kustannusarvio ja kustannusvastuu	-

Toimeksiantajan sitoumukset	
Tarvittava ohjaus opinnäytetyön prosessissa	

Opiskelijan sitoumukset	
Aikataulussa pysyminen, yhteistyön tekeminen ja tiedottaminen työn etenemisestä toimeksiantajalle, tutkimuslupien hakeminen, työn tekeminen eettisiä periaatteita noudattaen.	

Opinnäytetyön ohjaus Karelia-amk:ssa	
Ohjaaja(t):	Heli Makkonen lehtori Tikkarinne 9 80200 Joensuu. heli.makkonen(at)karelia.fi p. 050 568 6378 Kirsi Lindlöf lehtori Tikkarinne 9 80200 Joensuu. kirsi.lindlof(at)karelia.fi p. 050 344 7952

Opinnäytetyön julkisuus	
Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja se voidaan julkaista Theseus-verkkokirjastossa.	

Allekirjoitukset	
Päiväys 12.8.2016	Opiskelijan allekirjoitus ja nimenselvennys Annina Reijonen Sirpa Kinnunen ANNINA REIJONEN Sirpa Kinnunen
Päiväys 12.8.2016	Toimeksiantajan edustajan allekirjoitus ja nimenselvennys [Signature] [Signature] Varhaiskasvatuksen johtaja
Päiväys 15.8.2016	Opinnäytetyön ohjaajan allekirjoitus ja nimenselvennys Heli Makkonen

Kyselylomake

1. Oletko saanut koulutuksesi
 - a) yliopistosta
 - b) ammattikorkeakoulusta
 - c) ammattikoulusta
 - d) jostain muusta, mistä? _____
2. Miten ymmärrät käsitteen sukupuolisensitiivinen kasvatus?
3. Onko sinulla mielestäsi tarpeeksi tietoa tasa-arvokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa?
 - a) Kyllä
 - b) Ei
4. Millaisia haasteita koet työssäsi olevan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumiselle?
5. Millaisia mahdollisuuksia koet työssäsi olevan sukupuolisensitiiviselle kasvatukselle?
6. Millaiset asiat voisivat parantaa sukupuolisensitiivistä työtettä?
7. Miten päiväkodin/hoitopaikan ympäristö mielestäsi tukee sukupuolisensitiivistä kasvatusta?
8. Miten sukupuolisensitiivinen kasvatus toteutuu lapsiryhmässäänne?
 - a) Hyvin
 - b) Kohtalaisesti
 - c) Huonosti
9. Miten paljon olet saanut tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta koulutuksesi tai täydennyskoulutuksen myötä?
 - a) Paljon
 - b) Jonkin verran
 - c) Vähän
 - d) En lainkaan
10. Näkyykö työpaikallanne naisten ja miesten välillä erilaista työnjakoa? Miten?
11. Millaisia ajatuksia sellainen lapsi herättää, joka rikkoo sukupuoliroolien rajoja?
12. Kuinka tietoisesti käytät sukupuolisensitiivistä työtettä työssäsi esimerkiksi toimintoja suunnitellessasi tai arjessa esimerkiksi puhuessasi? Kerro esimerkki.

ANALYYSIPOLKU

